

KÜRESEL ETKİLİ MUHASEBE VE DENETİM SKANDALLARININ NEDENLERİ IŞIĞINDA SARBANES- OXLEY YASASI İLE SPK DÜZENLEMESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Tamer AKSOY *

ÖZET

Geçtiğimiz dönemde Enron, Worldcom vb. dünyanın büyük şirketlerinde küresel etkili muhasebe ve denetim skandalları yaşanmıştır. Skandalların oluşumunda çok çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler şu hususlarda yoğunlaşmaktadır. Kurumsal yönetim eksikliği, muhasebe usulsüzlükleri ve buna bağlı güvenilir olmayan gerçeğe aykırı finansal raporlama, iç kontrol eksikliği ve/veya etkinsizliği, yönetim kurulu ve üst yönetimin kamuya açıklanan ve doğru ve güvenilir olması gereken finansal raporlamaya ilişkin sorumluluklarının düşüklüğü, denetçi bağımsızlığı, iç kontrol, iç denetim ve dış denetimin yeterince gözetilmemesi vb.gibi sorunlar üzerinde odaklanmaktadır. ABD’de skandalları takiben 2002 yılında muhasebe ve denetim mesleğine yönelik pek çok hüküm içeren Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) çıkarılmıştır. Çok çeşitli disipline edici kural ve cezai hüküm getiren bu yasayla, yatırımcıların ve kamuoyunun piyasalara, şirket yönetimlerine, finansal raporlamalara ve bağımsız dış denetime olan güveninin tekrar kazanılması amaçlanmıştır. SOX, aynı yıl içinde ülkemize de yansımış ve yasanın kurumsal yönetim, kamuya açıklanan finansal raporlama ve buna ilişkin kurumsal sorumluluk, dış denetçi bağımsızlığı, denetim komiteleri ile iç kontrol ve iç ve dış denetimin gözetimine ilişkin en temel maddeleri (X,19) seri nolu SPK düzenlemesine konu edilmiştir. SOX’in daha dar kapsamlı “Türkiye versiyonunu” oluşturan düzenlemenin ülkemiz bağımsız denetim uygulamasında yürürlüğe konulması, proaktif ve isabetli bir gelişme olmuştur. Bu yasa ile doğru ve güvenilir finansal raporlama, kamuya açıklama, iç kontrol, yönetim, denetim ve gözetim süreçlerinin etkin şekilde oluşturulması ve bu süreçlerdeki tüm ilgili tarafların kurumsal yönetim ilkelerine uyum düzeyinin ve bilincinin artırılmasına yönelik gerekli önlemlerin alınması ve tavizsiz uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Muhasebe ve denetim skandalları, Sarbanes-Oxley Yasası, kurumsal yönetim, denetim komitesi, Dış denetçi bağımsızlığı, SPK düzenlemesi

ABSTRACT

The accounting and auditing scandals which created a global effects have been observed at the world's largest firms such as Enron, Worldcom etc. all over the world in recent period. Many various factors had played efficient roles in revealing the scandals and bankruptcies. Those factors have intensified in these points: Lack of corporate governance,, illegal accounting applications, unreal and unreliable financial reporting, lack of internal control and its inefficiency, lowness of the level of responsibilities for the directors board and the top management regarding financial reporting revealed to the public, auditor's independence, lack of supervision of the internal control, internal auditing and external auditing etc., In 2002, Sarbanes-Oxley Act, , containing many disciplinary rules relating accounting and auditing has been legislated in order to re-gain the trust of public and investors to the markets, financial reporting, external auditing. Following the legislation of SOX, main rules of the SOX have been reflected and put into effect into the Turkish market with the SEC Paper Serial no (X,19) by the Turkish SEC's (SPK-Turkish Capital Markets Board) Regulations, The processes of accounting, reliable financial reporting revealed to public, internal control, management, auditing and supervision should be formed efficiently and it is suggested that necessary precautions regarding the increase of the adaptation and the conscious levels of the all related parties to the corporate governance principles

Key Words: *Accounting and Auditing Scandals, Sarbanes-Oxley Act (SOX), corporate governance, auditing committee, external auditor's independence, SPK-Turkish Capital Markets Board's Regulations.*

GİRİŞ

Geçtiğimiz son dönemde ABD'deki "Enron" (Enron'a bağlı olarak "Arthur Andersen"), "WorldCom", "Qwest", "Global Crossing", "Tyco International", "Adelphia Communications", "AOL", Avrupa'daki "Ahold", "Parmalat" gibi birçok şirkette yaşanan muhasebe ve denetim skandalları küresel bir etki yaratmış, dünya kamuoyunda tüm dikkatlerin muhasebe ve denetim sorunları üzerinde yoğunlaştırılmasına neden olmuştur¹.

İşletme faaliyetleri sürdürülürken işletmeyle ilgili taraflar farklı nedenlerle işletmeler hakkında çeşitli karar alırlar. Bu kararların alınmasında, işletme yönetiminin etkinliği, doğru, yeterli ve güvenilir bilgi ile güvenilir finansal raporlama büyük önem taşır. Şirketlerin başarısızlığı ile finansal raporlama sorunları arasında yakın bir korelasyon bulunmaktadır. Güvenilir olmayan bilgi ve finansal raporlama, işletme başarısızlıklarına neden olmaktadır.

Muhasebe kuralları, çok genel olarak, şirketlerin finansal durumla-

¹ McCONNELL, Jr., BANKS, G.Y., "How Sarbanes-Oxley will Change the Audit Process?", Journal of Accountancy, September, Vol.196, no:3, 2003, s.49-57

rını standart bir şekilde ortaya koyan ve şematize eden kurallardır. Buna karşın, yaşanan olumsuz örneklerde görüldüğü üzere, muhasebe ve denetimin “kötü, yanlış ve ard niyetli” şekilde uygulanması, güvenilir olmayan bilgiye yol açmış ve karar alıcıların yanıltıcı, yanlış ve hatalı kararlar almalarına sebep olmuştur. Güvenilir olmayan bilgi ise zincirleme olarak uzun dönemli ve ciddi küresel sonuçlar doğurmuştur. Yaşanan skandallar ve çok yönlü küresel etkileri, tüm dünyada, kurumsal yönetim, bağımsızlık ve etik ilkelere uyum yanında, muhasebe ve denetime ilişkin düzenleme, uygulama ve gözetim hususlarının yeniden ele alınarak düzenlenmesine ve disipline edilmesine yönelik bir süreci de başlatmış durumdadır. Bu yeniden düzenleme sürecinin ilk ve en radikal yansıması ABD’de olmuştur. ABD, Enron başta olmak üzere birçok şirkete ait açıklanmış bilançolarda genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine aykırı uygulamalar ve bu uygulamaların olumsuz sonuçları ile bu uygunsuzlukları onaylayan denetim firmalarını da (Arthur Andersen ve diğerleri) dikkate alarak, 30.07.2002 tarihinde Sarbanes-Oxley Yasasını² (Sarbanes-Oxley Act -SOX) çıkarmıştır.

ABD finansal pazarlarının güçlü yatırımcının güvenine dayanmaktadır. Şirket yöneticilerinin, bağımsız denetçilerin ve diğer tarafların kötü davranışta bulundukları iddiaları ile

gelişen ve bilahare milyar dolarlık iflaslar, insider trading ve suistimale dayalı yanlış muhasebe ve denetim uygulamaları nedeniyle yatırımcıların güvenini sarsan ve ekonomik sistemin başarısına gölge düşürebilecek bir boyut kazanan skandallar serisi, şirket kurumsal yönetim (governance) süreci ile muhasebe ve denetim uygulamaları üzerinde çok köklü değişiklikler getiren bu yasanın çıkarılışında etken olmuştur.

SOX ile borsaya tabi şirket yönetimleri ile bağımsız denetçilere, kamuya açıklanan finansal raporlamanın doğru ve gerçekliği ve iç kontrol sisteminin (İKS) kurulması ve etkin çalışmasını temin, teyit ve tasdik edilmesi konusunda çok önemli sorumluluklar getirilmiştir. Şirketlerde kurumsal yönetime ilişkin çok önemli düzenleme getiren SOX ile yatırımcıların piyasalara, işletme yönetimlerine, finansal raporlamalara ve bağımsız denetime olan güvenleri tekrar kazanılmaya çalışılmıştır.

SOX ayrıca, ABD’de yayınlanışını müteakip aynı yıl içinde ülkemize de yansımıştır. Yasanın dar kapsamlı olmakla beraber önemli maddelerinin (X,19) Seri nolu SPK düzenlemesine de konu edilerek bağımsız denetimde uygulanması, proaktif ve isabetli bir gelişme olmuştur.

Çalışmamızda, öncelikle dünyada yaşanan ve küresel etki doğuran

² U.S.SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION (SEC), The Sarbanes-Oxley Act of 2002, (<http://www.auditnet.org/articles/SOX&IA.htm>)

muhasabe ve denetim skandallarına yer verilmekte ve bu skandalların oluşumunda etken olan faktörler ile birlikte irdelenmeye çalışılmaktadır.

Ayrıca, skandalları takiben ABD’de çıkarılan SOX’da, skandalların oluşmasına sebep olan en önemli unsurlar bazında tartışılmaktadır. Son kısımda, Sarbanes-Oxley Yasasının dar kapsamlı “Türkiye versiyonu” şeklinde nitelendirilebilecek (X,19) Seri no.lu SPK düzenlemesi, SOX ile karşılaştırmalı olarak irdelenmektedir.

1. DÜNYADA YAŞANAN KÜRESEL MUHASEBE/ DENETİM SKANDALLARI VE NEDENLERİ

1.1. Küresel Etkili Muhasebe ve Denetim Skandalları ile Şirket İflasları

Küresel bir etki doğuran muhasebe ve denetim skandallarının oluşumunda çok çeşitli etmenler rol oynamıştır. Skandallar irdelendiğinde, birçok şirkete ait açıklanmış bilançolarda ve diğer finansal raporlamalarda genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine aykırı uygulamalar ve bu uygulamaların olumsuz sonuçları ile bu uygunsuzlukları onaylayan denetim şirketlerinin sözkonusu olduğu görülmektedir.

Yaşanan olumsuz örneklerde görüldüğü üzere, muhasebe ve denetimin “kötü, yanlış ve ard niyet-

li” şekilde uygulanması, güvenilir olmayan bilgiye yol açmış ve karar alıcıların yanıltıcı, yanlış ve hatalı kararlar almalarına sebep olmuştur. Güvenilir olmayan bilgi ise zincirleme olarak uzun dönemli ve ciddi küresel sonuçlar doğurmuştur³.

Enron, WorldCom, Arthur Andersen ve diğer şirket örnekleri, muhasebe kurallarının bir şirkette gerçekte olup bitenleri gizleyecek şekilde nasıl yanlış yönlendirilebildiğini ve deyim yerinde ise “eğilip бүкүlebildiğini” göstermiştir⁴. Neticede bugüne kadar yaşanan en büyük muhasebe ve denetim yolsuzlukları ortaya çıkmıştır. Muhasebe ve denetim skandalları serisi, dünyanın en büyük enerji şirketlerinden birisi olan Enron’un 2001 yılı Ekim ayında, 1997-2000 yılları arasında daha önce raporlamış olduğu net kar rakamlarını yapılan muhasebe hataları nedeniyle düzelttiğini bildirmesi ile başladı.

2002-2011 yılları arasında oluşacak üç trilyon Doları aşkın bir meblağ çok kısa bir süre içinde iki trilyon Dolarlık açığa dönüştü. Enron vb şirketlerdeki yatırımcılar, “bir şeylerin yanlış gittiğinin” farkına varana dek yıllarca beklemek zorunda bırakıldılar. Dolayısıyla, bu gelişmeler, yatırımcıların, yatırım yaptıkları şirketler, işletme yönetimi, finansal raporlama, bağımsız denetim şirketleri ve piyasalara olan güvenlerini önemli ölçüde sarsan küresel bir etki yarattı.

³ ECIA, “Corporate Governance”, European Conference of Internal Auditing, Brussels, 16-17 October 2003, s.4-5

⁴ STIGLITZ, Joseph, “Dünyadaki Muhasebe Hileleri”, Ekonomik Forum, Eylül 2002, s.68-69

2001-2003 yıllarında ABD ve dünyanın diğer ülkelerinde meydana gelen en büyük skandallar ile aynı tarihlerde ABD'de yaşanan en büyük şirket iflaslarına, aşağıdaki tabloda birlikte yer verilmektedir.

Tablo 1- 2001-2003 Döneminde Meydana Gelen En Büyük Skandallar ve Şirket İflasları

Şirket	Ülke/Sektör	Skandal ve iflasın temel nedeni	İflas tarihi ve (miktarı/ milyar \$)
<i>Nortel Networks</i>	Kanada/ Telekomünikasyon	Devralma stratejisiyle sürdürülen agresif büyüme ancak telekom sektöründeki beklenmedik düşüş	
<i>Livent Inc.</i>	Kanada/Eğlence	Ciddi muhasebe aykırılıkları, Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>Saskatchewan Wheat Pool</i>	Kanada/Tarım	Farklı alanlara girme stratejisinin başarısızlığa uğraması	
<i>YBM Magnex</i>	Kanada/Üretim	Amaçlı ve örgütlü bir suçla karşı karşıya kalma	
<i>Parmalat</i>	İtalya	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>Royal AHOLD</i>	Hollanda/ Süpermarket, Perakende Satış	Önemli derecede muhasebe aykırılıkları, Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>HIH</i>	Avustralya/Sigorta	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama, Finansal raporlamaya ilişkin olumsuz bilgilerin saklanması ve filtrelenerek açıklanması	
<i>France Telekom</i>	Fransa/ telekomünikasyon	Başarısız devralma stratejisi	
<i>Cable and Wireless</i>	İngiltere/ Telekomünikasyon	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama Başarısız devralma stratejisi	
<i>Marconi</i>	İngiltere/ Telekomünikasyon	Başarısız devralma stratejisi, Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>Marks & Spencer</i>	İngiltere/ Perakende Satış	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama stratejilerde önemli sapma ve bu konuda üst yönetiminde ortaya çıkan gizli çatışmalar	
<i>Peregrine Investment Holdings Ltd.</i>	Hong Kong/ Bankacılık	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama Yetersiz yönetim ve risk yönetimi ile şirketin kendini aşırı büyütmesi	
<i>D Tripovich</i>	İtalya/ Nakliye ve Finansal Hizmetler	Başarısız devralma stratejisi, ortaya çıkan çatışmalar	

Şirket	Ülke/Sektör	Skandal ve iflasın temel nedeni	İflas tarihi ve (miktarı/ milyar
<i>Vivendi</i>	Fransa/ Çevre, Enerji ve Telekomünikasyon	Devralma stratejisiyle farklı alanlara girilerek başarısız olunması	
<i>Xerox</i>	ABD/ Büro donanımları üreticisi	Ciddi muhasebe aykırılıkları (1997-2001 yılları arası gelirlerini hileli muhasebe işlemleriyle 6 milyar \$ yüksek göstermesi)	
<i>Enron</i>	ABD/Enerji	Ciddi muhasebe aykırılıkları, Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Aralık 2001 (65)
<i>Worldcom</i>	ABD/ Telekomünikasyon	Hileli muhasebe işlemleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Temmuz 2002 (107)
<i>Kmart</i>		Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Ocak 2002 (17)
<i>Tyco</i>	ABD/elektronik ekipmanları üreticisi	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	2002 (80)
<i>Global Crossing</i>	ABD/ telekomünikasyon	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Ocak 2002 (26)
<i>Adelphia</i>	ABD	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Haziran 2002 (24)
<i>Pacific Gas</i>	ABD	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	2001 (21)
<i>NTL</i>		Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	Mayıs 2002 (17)
<i>Owest</i>		Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>AOL</i>	ABD/İnternet	Muhasebe hileleri, güvenilir olmayan finansal raporlama	
<i>Arthur Andersen</i>	ABD/bağımsız dış denetim	Muhasebe aykırılıkları, hileli muhasebe işlemleri ile gerçeğe aykırı ve güvenilir olmayan finansal raporlamayı onaylama, bağımsız ve objektif davranmama, şirketi kamuoyu adına denetleme ve izleme görevlerine dürüstçe yerine getirmemeleri, denetim raporlarının saklanmaya çalışılması, raporlarla kamuoyunun yanıltılması	

Kaynak: IFAC, *Enterprise Governance-Getting the Balance Right*, February 2004, s.50-53, FOX, Loren, *Enron: The Rise and Fall*, John Wiley Sons, Inc., 2003, s.8-47, THOMAS, C. William, *The Rise and Fall of Enron*, Professional Issues, April, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/apr2002/thomas.htm>, 6 Oc-
tober 2002, s.1-14

ABD’de dünya çapında faaliyet gösteren büyük şirketlerde 2001 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlayan muhasebe ve denetim usulsüzlükleri serisi, kamunun finansal raporlara ve kurumsal açıklamalara olan güvenini sarsmış bulunmaktadır. Ayrıca, skandallar, ABD ekonomisini büyük bir krizin eşiğine taşıyarak, ekonomik sistemi olumsuz etkilemiş ve halka açık şirket modelini tartışmalı hale getirmiştir. Bunun yanı sıra, tüm dikkatlerin bağımsız dış denetim şirketleri üzerinde toplanmasına da neden olmuştur.

Örnek olarak incelenecek olursa; skandalların ilk örneğini teşkil eden, 2000 yılı anketlerinde dünyanın en beğenilen ve en yenilikçi şirketi seçilen Enron şirketi hisseleri 2000 yılında, tüm zamanların en yüksek fiyatı olan 90,56 \$’a , piyasa değeri ise 80 milyar \$’a çıkmıştır⁵. Şirketin 2000 yılı cirosu 101 milyar \$’a, piyasa değeri ise 80 milyar \$ olarak görünüm vermiştir. 2000 yılı şirket gelirlerinin % 95’i , karlarının ise %80’i toptan enerji operasyonlarından kaynaklanıyordu. 2000 yılında ABD’nin en büyük 7. şirketi olarak gösterilen Enron’un 2001 yılı başındaki geliri 150 milyar \$’a ulaştı.

Asıl uzmanlık alanı gaz iletimi ve dağıtımı olan Enron, enerji piyasasının en büyük şirketi olmakla beraber zaman içinde enerji alım-satım ve teslimatı, e-ticaret, kağıt ürünleri,

plastik, çelik, maden kömürü, fiber optik gibi çok çeşitli alanlarda da faaliyette bulunan bir dev hale geldi.

Buna karşın, kendi faaliyet alanının dışına çıkarak büyük risk taşıyan farklı alanlara yönelmesi, çok hızlı büyüme sürecine girmesi ve borçlarıyla ilgili sorunlarının artması üzerine şirket, Amerikan SPK’sı diyebileceğimiz Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu (*SEC-Securities and Exchange Commission*) tarafından soruşturmaya tabi tutulmuştur. Yapılan inceleme ve soruşturma neticesinde, dünyanın en büyük şirketlerinden biri olan Enron Şirketi, 16 Ekim 2001 tarihinde radikal bir açıklama yapmış ve vergi sonrası net kar rakamını revize ederek 544 milyon \$ ve öz sermayesini revize ederek 1.2 milyar \$ azalttığını ilan etti.

Ayrıca, geçmiş döneme ilişkin olarak 1997-2000 yılları arasında daha önce raporlamış olduğu net kar rakamlarını da, yapılan muhasebe hataları nedeniyle düzelttiğini bildirdi. Bu düzeltmeler sonucunda şirketin net kar rakamları çok büyük bir düşüş göstermiş ve kar rakamları sırasıyla; 1997 yılında, 105 milyon \$’dan 28 milyon \$’a, 1998 yılında 703 milyon \$’dan 133 milyon \$’a, 1999 yılında 893 milyon \$’dan 248 milyon \$’a, 2000 yılında 979 milyon \$’dan 99 milyon \$’a düşmüştür. 16 Ekim 2001 tarihinde ise şirket 65 milyar \$ zarar açıklamıştır⁶. Şirketin Ekim 2001

⁵ FOX, a.g.e.s.3

⁶ BENSON, G.J., HARTGRAVES, M. L. "Enron: What Happened and What We can Learn From it?", *Journal of Accounting and Public Policy*, 21 (2002), s.4-6 <http://www.elsevier.com/locate/jaccpubpol>

tarihinde zarar açıklaması ve Kasım 2001 tarihinden *geriye dönük olarak şirket gelirlerini düzeltme* yoluna gitmesi ile hisse senedi fiyatları 100 \$'dan Ekim ayı içinde 30 \$'a ve 2002 yılı başında da 0.10 \$'a kadar çok şiddetli bir düşüş göstermiş ve şirketin batış süreci başlamıştır.

Tablo 2- Enron Şirketince Kamuya Açıklanan Net Kar Rakamlarındaki Düzeltme (Düşüş)

Tarih	(Milyon USD)
1997	105'den 28'e
1998	703'den 133'e
1999	893'den 248'e
2000	979'dan 99'a
16 Ekim 2001	-65 milyar \$ Zarar

Kaynak: BENSON, HARTGRAVES, a.g.e.s.5

Enron Olayı'nın yankıları devam ederken, benzer şekilde dünyanın önde gelen elektronik ekipmanları üreticisi Tyco'nun hisse senetleri de iki günde yüzde 20 gerilemiş ve 80 milyar dolarlık şirketin piyasa değeri iki günde 63 milyar dolara düşmüştür⁷. Tyco Şirketi'nin ardından, 26 milyar \$ değerindeki bir telekomünikasyon şirketi olan Global Crossing'de iflas etmiştir.⁸

ABD'de yaşanan muhasebe ve denetim skandallarına benzer olaylar Avrupa'da da ortaya çıkmıştır. 2003 yılı Şubat ayında dünyanın 3. bü-

yük perakende şirketi olan Hollanda menşeli Royal Ahold, 2001 ve 2002 yılı ilan ettiği kar rakamının olması gerekenden 500 milyon \$ fazla olduğu bildirildiğinde şirketin hisse senedi fiyatı bir günde yüzde 63 değer kaybetmiştir⁹. Avrupada Ahold'dan sonra 2003 yılı Aralık ayında İtalyan gıda şirketi Parmalat'ın yolsuzluğu ortaya çıkmıştır. 29 Ülkede 30.000 çalışanı bulunan Parmalat şirketi, hesaplarında görünen 5 milyar \$ değerindeki nakit ve senetlerini fiilen Cayman adalarında sahibi olduğu Bonlat Finans Şirketine aktarmış ve milyarlarca Doların hesaplarında görünmediğinin anlaşılması üzerine iflasını istemiştir.

65 milyar \$'lık Enron iflasının sermaye piyasalarına etkisi ve yansıması ise daha büyük olmuştur. Çok kısa süre içerisinde, şirketin yüksek kar rakamlarını revize ederek düşürmesi ve zarar ilan etmesi, hisse senedi fiyatlarında büyük düşüş yaşanması yatırımcıların çok büyük zarar görmesine neden olmuştur. Bu derece yaşanan derin fiyat düşüşü sonucunda hisse senedi yatırımcıları ile beraber emeklilik fonları (pension funds) ve çalışanlar da ciddi kayıplara uğramışlardır.

Ayrıca, şirket yönetimleri ile açıklanan finansal bilgi ve raporlamalara ve bunların doğruluğunu ve güvenilirliğini onaylayan bağımsız denetim

⁷ VINTEN, Gerald, "The Corporate Governance Lessons of Enron", Corporate Governance, 2,4., 2002, s.8, ve HURRİYET, "Worldcom'un İflası İçin Düğmeye Basıldı", 28.06.2002, s.10.

⁸ MİLLİYET, "267 Milyar Dolarlık İflas", 5.8.2002, s.9.

⁹ IFAC, Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting: An international Perspective, July 2003, s.14

firmalarına ve sermaye piyasalarına olan güveni büyük ölçüde sarsmıştır. Şirket yöneticileri, bağımsız denetim şirketleri, hisse senedi analistleri ve derecelendirme kuruluşları, görevlerini tam olarak yerine getirmedikleri suçlamalarının muhatabı olmuştur¹⁰. Şirket ortakları, çalışanları ve yatırımcılar yüksek tutarda zarar ederken, başarısızlığın, şirket zararlarının ve batışlarının ana sorumlusu durumundaki şirket yöneticilerine herhangi bir şey olmamış, zenginlikleri daha da artmıştır. Örneğin, ABD’de Ocak 1999-Mayıs 2002 arasındaki dönemde hisse senedi fiyatları %75 düşen ve finansal raporlama sorunu yaşayan 25 şirketin yöneticileri 23 milyon ABD Doları’nı şahsi hesaplarına geçirmişlerdir.

Küresel etki yaratan muhasebe ve denetim skandallarının oluşumunda, kurumsal yönetim, işletme yönetimi, finansal raporlama, bağımsız dış denetim ve kamu gözetimi süreçlerindeki çok çeşitli unsurlar başta olmak üzere farklı faktörler rol oynamıştır.

1.2. Küresel Etkili Muhasebe ve Denetim Skandallarında Etken Olan Temel Faktörler

Enron başta olmak üzere tüm dünyada yaşanan muhasebe ve denetim skandallarının ortaya çıkışın-

da, çok çeşitli unsurlar etken olmuştur. Yasal düzenlemelere konu edilen bu unsurlara ilişkin örnekler, çeşitli başlıklar altında gruplandırılarak aşağıda sunulmuştur.

i) Finansal raporlamaya ilişkin;

- Şirketin büyük miktardaki borç ve zararlarının finansal tablo dışında tutulması,
- Skandallarda da gözlemlendiği üzere, finansal tabloların ve bu tabloların hazırlanmasında ve raporlanmasında yer alanların güvenilirliklerini yitirici hareketleri¹¹,
- Yanlış muhasebe uygulamaları, yatırımcılara ve kamuya durumu iyi gösteren finansal tablolar sunulması, güvenilir olmayan finansal tablolarla kamuoyunun yanıltılması, “özel amaçlı girişimler” ve “gerçek değer muhasebesi” uygulamalarının suistimal edilerek kullanılması¹²,

ii) Kurumsal sorumluluğa ilişkin;

- Kamuya açıklanan finansal raporlamaya ilişkin sorumluluk düzeyinin düşük olması,
- Yöneticilerin, sahip oldukları işlerini koruyabilmek amacıyla kendilerini piyasanın karlılık beklentilerini karşılama baskısı altında hissetmeleri,
- Kurumsal yönetim sorunları ve ülkelerin/şirketlerin kurumsal yönetim politikalarındaki yetersizliği
- Üst yönetimdeki etik, kültür ve yönetim anlayışı¹³, hatalı yönetim uygulamaları,

¹⁰ HULLE, Karel Van, “The European Commission’s View on Corporate Governance”, The 2003-ECIIA European Conference of Internal Auditing, Hotel President WTC, Brussels, 16&17 October 2003, s.6

¹¹ İBİŞ, Cemal, “Finansal Raporlamada Kullanıcıların Beklentileri Ve Uygulamada Bunların Karşılama Düzeyi Konusunda Yeniden Yapılanma” İSMMM, 1.Uluslararası Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Xanadu Resort Hotel, Belek-Antalya 20-24 Nisan 2005

¹² SALTOĞLU, M. “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 3, Sayı: 10, Eylül 2003, s.108.

¹³ IFAC, Enterprise Governance, a.g.e., s.5.

- Kurumsal yapı içinde sınırlı ömür ve faaliyetlerle belirli bir amaç için kurulan "Özel Amaçlı Girişim"lerin kötüye kullanılması ve bilanço dışında (off-balance sheet) bırakılması¹⁴,
- Finansal raporlamadaki uygunsuzluk ve güvenilirlik kaybında işletme içi kontrollerin de etken olması¹⁵,
- İKS'nin etkin olmaması, kontrol ve gözetiminin yapılmaması,

iii) Denetçi bağımsızlığına ilişkin;

- Bağımsız denetim şirketlerinin, denetim hizmeti verdikleri müşterilerine bağımsızlık ve objektifliklerini de kaybetmelerine yol açacak şekilde aynı anda danışmanlık vb. hizmetleri de sunması,
- Denetim ve danışmanlık faaliyetlerinin aynı denetim şirketince yerine getirilmesinin muhasebe ve denetim skandallarının doğmasında hızlandırıcı ve itici bir etkiye bulunması¹⁶, denetim firmalarının gelirlerinin önemli bölümünün denetim ve danışmanlık hizmeti verdikleri şirketlerden kaynaklanması, bu nedenle ilgili şirketlerin menfaatlerinin korunmasına yönelik çaba göstermeleri¹⁷,
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırılık ve uygunsuzlukların uzun süredir o şirketleri denetleyen, hilelerine göz yuman

ve onlara uygun ve etik olmayan muhasebe tekniklerinin yasalara aykırı kullanımı konusunda danışmanlık yapan denetim firmalarının onaylanmış olması,¹⁸

- Bağımsız denetim hizmeti veren şirketlerde rotasyon uygulanmaması,
- Denetim firmalarının şirket yöneticilerince seçilmesi, denetim ücretlerinin verilen tekliflere dayalı olarak yöneticilerce belirlenmesi,

iv) Denetim ve gözetim eksikliğine ilişkin;

- Kamu otoritesinin şirketlere ilişkin muhasebe standartlarının uygulanması ve denetimi konusunda gereken özeni göstermemesi,
- Düzenleyici kuruluşların yeterli finansal inceleme yapmaması,
- Derecelendirme kuruluşlarının ciddi araştırma yapmamaları,
- Gözetim anlamında Yönetim kurulunun, denetim kurulunun, bağımsız dış denetçilerin ve SEC'in başarısızlığı,
- Şirketlerin muhasebe sistemi, finansal bilgilerinin hazırlanması, güvenilirliği, açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin yeterince gözetilmemesi¹⁹,

¹⁴ BENSION, G.J., HARTGRAVES, a.g.e.s., "The Evolving Accounting Standards for Special Purpose Entities and Consolidations", Accounting Horizons, September 2002, s.2

¹⁵ AGRAVAL, A. ve CHADHA, S. "Corporate Governance and Accounting Scandals" July 2003, (Çevrimiçi) http://www.afajof.org/Pdf/2004prograt/UPDF/P666_Corporation_Finance.pdf, 18.02.2004, s.2

¹⁶ GUYDEN, Linda & FENDER, Elisabeth, "Sustaining an Effective Corporate Governance Structure", The 2003-IIA International Conference of Internal Auditing, Hotel MGM, Las Vegas, 22&25 June 2003

¹⁷ "Policy Reforms in The Aftermath Of Accounting Scandals", Journal of Accounting and Public Policy, Volume 21, issue 4-5, Winter 2002, s.281

¹⁸ TÜRMOB, "Parmalat", Bilanço Dergisi, Sayı: 88, Şubat 2004, s. 4.

¹⁹ MOELLER, Robert, Sarbanes-Oxley and the New Internal Auditing Rules, John Wiley & Sons, Inc. USA, 2004, s.26

- Denetim firmalarında çalışan denetçilerin daha sonra şirket yönetimlerinde görev almaları, şirketlerin denetçiler için kariyer basamağı olarak gözükməsi,
- Denetim komitelerinin kamuya açıklanan finansal raporlamaya ilişkin gözetim görevini olması gereken şekilde yerine getirmemesi,
- Bağımsız dış denetim ile iç kontrol ve risk yönetim sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetiminin yapıp yapılmadığı gibi konulardaki sorumlulukların belli olmaması ve yeterince vurgulanmamış olması²⁰,

v) Stratejik ve yönetsel faktörlere ilişkin;

- Temel stratejik faktörlerde hata
- Net strateji belirlenememesi,
- Yetersiz strateji uygulama,
- Hızlı değişen piyasa koşulları,
- Beklenmedik değişim ve gelişmelere cevap vermede başarısızlık,
- Şirketlerin temel stratejilerini değiştirerek, istikrarlı iş kollarını bırakıp yeni ve alanları dışındaki farklı alanlara yönelmesi ve yönetim uygulamalarının gittikçe karmaşık hale gelmesi,
- Yöneticilerin sahip oldukları işlerini koruyabilmek amacıyla kendilerini piyasanın karlılık beklentilerini karşılama baskısı altında hissetmeleri,
- Yüksek hisse senedi fiyatlarının şirket yöneticileri tarafından bir gelir kaynağına dönüştürülmesi,

2. SARBANES-OXLEY YASASI VE İLGİLİ SPK DÜZENLEMESİ-NİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) ve Skandallarda Etken Olan Hususlara Yönelik Getirdiği Temel Düzenlemeler

SOX, şirket kurumsal yönetim (corporate governance) süreci ile muhasebe ve denetim uygulamaları üzerinde çok köklü değişiklikler ve sorumluluklar getirmektedir.

Kurumsal yönetim, ABD'de yaşanan skandalları sonrasında tüm dünyada gündeme gelen bir kavram olup, şirketlerin şeffaflık, adil olma, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri ışığında faaliyet göstermelerini amaçlar. Kurumsal yönetimdeki önemli unsurlar şunlardır: işletmenin pay sahipleri, yönetim kurulu, Murahhas yönetici (CEO), üst düzey yöneticiler, doğru ve güvenilir finansal raporlama ve kamuya yönelik bildirim ve açıklamalar ile bunlara yönelik sorumluluk düzeyi, iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim mekanizmaları, bunların iç kontrol sistemlerinin etkin işletilmesi, bağımsız dış denetim, finansal raporlama ve bağımsız dış denetim başta olmak üzere şirketlere yönelik kurumsal gözetim vb.

SOX, şirket yöneticilerinin sorumlulukları, kamuya açıklanan

²⁰ ERNST&YOUNG, Corporate Reform, The New SEC Auditor Independence Rules: Implications for Audit Committees and Management, (www.ey.com/global/download.nsf/US/corporate_Reform_SEC), 20.8.2005

finansal tabloların kapsamının genişletilmesi, bu konudaki yönetim, denetim ve gözetim sorumluluklarının artırılması, şirket denetim kurullarının bağımsızlığı ve işlevlerinin daha etkin hale getirilmesi, şirket yöneticileri ve çalışanları için öngörülen cezai yaptırımlar ve Amerikan Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu'nun (SEC) yetkilerinin genişletilmesi, muhasebe ve denetim uygulamalarının düzenlenmesi gibi yönetim, denetim ve gözetime ilişkin çok çeşitli konuları yeniden düzenleyerek disipline etmektedir²¹.

Bu yasanın getirdiği hükümlerden, yönetim kurulu, üst yönetim, bağımsız denetçiler, iç denetçiler, standart koyucu otoriteler, kurumsal yatırımcılar, bireysel yatırımcılar, avukatlar ve analistler başta olmak üzere çok çeşitli taraflar etkilenmiştir²². Şirket üst yönetimi, denetim komitesi ve bağımsız dış denetçinin sorumlulukları artırılmıştır.

Bu yasa, ABD yönetiminin finansal piyasalarda kaybedilmiş olan güveni tekrar sağlamak için, büyük güven kaybına maruz kalan iyi kurumsal yönetimin (good governance) desteklenmesini, yeniden güvenilirlik kazandırılmasını ve muhasebe hileleri ve güvenilir olmayan finansal raporlama sorununun çözümünü ve kontrolünü amaçlamaktadır.

SOX, yaşanan küresel etkili muhasebe ve denetim skandalları²³ neticesinde, yatırımcıların ve kamunun, ABD piyasasına, şirket yönetimlerine, finansal raporlamaya ve bu şirketlerin denetimini yapan bağımsız denetim şirketlerine yönelik kaybedilen güveni tekrar sağlamak üzere çıkarılmıştır. Bu yasa, 1934 yılından bu yana ABD'de halka açık şirketler için getirilmiş en önemli düzenlemelerdir.

Yasanın tamamına bakıldığında yer alan hükümlerin önemli bir bölümünün kamunun aydınlatılması ve sorumlulukların artırılması konusunu düzenlediği görülmektedir. Yasanın kurumsal yönetim açısından kamunun aydınlatılmasına ilişkin düzenlemeler; "Denetçi Bağımsızlığı" başlıklı II., "Kurumsal Sorumluluk" başlıklı III., "Genişletilmiş Kamuyu Aydınlatma" başlıklı IV. ve "Finansal Analizlerden Kaynaklan Menfaat Çatışmaları" başlıklı V. bölümlerde yer almaktadır.

Sistematik açıdan yasa 11 ana başlıktan oluşan Sarbanes-Oxley Yasasının tüm ana ve alt başlıkları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

¹ QUIEVREUX, Cristophe, "The Requirements of the Sarbanes-Oxley Act are Making Internal Audit a Critical Function for Dealing with Corporate Governance Issues", The 2003-ECIIA European Conference of Internal Auditing, Hotel President WTC, Brussels, 16&17 October 2003, s.1-2

² TÜRMOB, "Sarbanes-Oxley Yasası", Bilanço, Ocak 2003, sayı:75, s.18-19

³ BENSON, HARTGRAVES, a.g.e.s.5

Tablo 3- SARBANES- OXLEY YASASI (SOX)
I- HALKA AÇIK ŞİRKETLER MUHASEBE GÖZETİM KURULU
Bağımsız bir sivil toplum kurulu olup, yatırımcıların çıkarlarının korunması ve bağımsız denetim raporlarına dair kamunun güveninin yeniden sağlanması ve artırılması amacıyla halka açık şirketlerin denetimlerinin izlenmesi için kurulmuştur.
Md.-101: Kuruluş; yönetimle ilgili koşullar
Md.-102: Kurula kayıt ve üyelik
Md.-103: Denetim, kalite kontrolü, bağımsızlık standartları ve kuralları
Md.-104: Bağımsız Denetim firmalarının gözetimi
Md.-105: Araştırmalar ve disiplin prosedürleri
Md.-106: Yabancı denetim firmaları
Md.-107: Komisyonun (SEC) Kurul üzerindeki gözetimi
Md.-108: Muhasebe standartları
Md.-109: Fonlama
II- DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞI
Md.-201: Denetçinin çalışma ve uygulama alanı dışındaki hizmetler.
Md.-202: Ön kabul ve ön onay koşulları
Md.-203: Denetim ortağının rotasyonu
Md.-204: Denetim Komitesine verilen Denetçi raporları
Md.-205: Uyulmak Üzere Getirilen değişiklikler
Md.-206: Denetimle ilgili çıkar çatışmaları ve ihtilaf durumları
Md.-207: Denetim firmalarının rotasyon zorunluluğuna ilişkin inceleme
III- KURUMSAL SORUMLULUK
Md.-301: Halka açık şirketlerde denetim komitesi kurulması
Md.-302: Finansal raporlara ilişkin kurumsal sorumluluk
Md.-303: Denetim çalışmaları üzerindeki uygun olmayan baskı ve etkiler
Md.-304: Kazanılmış ikramiye ve kar kaybına yönelik cezalar
Md.-305: İşletme çalışanlarına ve yöneticilere ilişkin sınırlar ve cezalar
Md.-306. Emeklilik fonlarına ilişkin bilgilendirilme yasağı olan (<i>blackout</i>) dönemler içerden öğrenme (<i>insider trade</i>)
Md.-307: Hukuk müşavirleri ve avukatlara ilişkin mesleki sorumluluk kuralları
Md.-308: Yatırımcılar için uygun, doğru, dürüst fonlar
IV- KAMUYU AYDINLATMAYA YÖNELİK OLARAK FİNANSAL AÇIKLAMALARIN GENİŞLETİLMESİ/ ARTIRILMASI (<i>enhance</i>)
Md.-401: Dönemsel raporlardaki açıklamalar
Md.-402 Çıkar çatışmasına ilişkin sıkılaştırılmış/geliştirilmiş koşullar (<i>enhanced provisions</i>)
Md.-403: Yönetim ve ana hissedarlarla ilgili işlemlere dair açıklamalar
Md.-404: İşletme yönetimince iç kontrolün değerlendirmeye tabi tutulması
Md.-405: Muafiyetler

Md.-406: Finansal raporlamada Mali işlerden sorumlu çalışanlara ilişkin etik kurallar
Md.-407: Denetim komitesinin finans konusunda uzman üyesine ilişkin açıklamalar
Md.-408: Hisse senedi ihraç eden şirketlerce yapılan dönemsel açıklamaların daha da sıklaştırılmış olarak gözden geçirilmesi
Md.-409: Hisse senedi ihraç süresine ilişkin açıklamalar (<i>real time issuer disclosures</i>)
V- MENKUL KIYMET ANALİZİ YAPAN UZMAN VE ANALİSTLERE İLİŞKİN MENFAAT ÇATIŞMALARI
Md.-501: Menkul kıymet (borsa) analizi yapan uzmanların/analislerin, menkul kıymet kurumların ve ulusal menkul kıymet borsalarının ele alınması, düzeltici önlemlerin muhatabı kılınması
VI- KOMİSYONUN KAYNAKLARI VE YETKİLERİ
Md.-601: Tahsis yetkisi.
Md.-602: Komisyon öncesi olaylar (<i>appearance</i>) ve uygulama
Md.-603: Federal Mahkemenin küçük borsalar üzerindeki yargılama/hüküm verme yetkisi (<i>authority to impose penny stock bars</i>)
Md.-604: Broker ve Dealer'lar ile ilişkili şahıslara dair nitelikler
VII- İNCELEMELER VE RAPORLAR
Md.-701: Denetim firmalarının konsolidasyona yönelik olarak Amerikan Sayıştay'ınca (GAO) incelenmesi ve raporlanması (<i>GAO study and report regarding consolidation of public accounting firm</i>)
Md.-702: Kredi derecelendirme kuruluşlarına yönelik Komisyon'un inceleme yapması ve rapor hazırlaması
Md.-703: İhlal edenler ve ihlallere ilişkin yapılacak inceleme ve hazırlanacak rapor
Md.-704: Yatırım bankaları üzerinde inceleme
VIII- YOLSUZLUKLARA İLİŞKİN KURUMSAL VE CEZAI SORUMLULUK (<i>Corporate and Criminal Fraud Accountability</i>)
Md.-801: Kısa başlık (<i>Bu başlık, 2002 tarihli Kurumsal ve Yolsuzluklara İlişkin Cezai Sorumluluk Yasasını belirtmek için kullanılmaktadır.</i>)
Md.-802: Belgelerin tahrif edilmesi suçuna ilişkin cezalar
Md.-803: Menkul Kıymetlerle ilgili Yolsuzluklara dair yasanın ihlali halinde affedilmesi, ibrası ve silinmesi mümkün olmayan borçlar
Md.-804: Menkul kıymet yolsuzluklarında zaman aşımı (<i>Statue of limitations for securities fraud</i>)
Md.-805: Geniş kapsamlı yolsuzluk suçlarını önlemeye ilişkin tüzük ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler
Md.-806: Yolsuzluğu ispatlayıcı kanıtlar sahip olan ve ortaya koyan şirket çalışanlarının korunması
Md.-807: Şirket pay sahiplerini yolsuzluk suçunu işlemekten alıkoyucu mahiyette getirilen Cezalar
IX- BEYAZ YAKALILARCA İŞLENEN SUÇLARA YÖNELİK CEZAI ARTIRIMLAR (<i>White-Collar Crime Penalty Enhancements</i>)
Md.-901: Kısa başlık (<i>Bu başlık, 2002 tarihli Beyaz Yakalılarca İşlenen Suçlara Yönelik Ceza Artırım Yasasını belirtmek için kullanılmaktadır.</i>)
Md.-902: Yolsuzluk suçunun işlenmesine yönelik teşebbüsler ve komplolar (<i>Attempts and conspiracies to commit criminal fraud offenses.</i>)

Md.-903: Elektronik posta, telgraf ve telefonla işlenen yolsuzluk suçlarına ilişkin cezalar
Md.-904: 1974 tarihli Çalışanların Emekli Geliri Güvenliği Yasası'nın ihlaline yönelik suçlara getirilen cezalar
Md.-905: Beyaz yakalıların belirli suçlarına ilişkin tüzük ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler
Md.-906: Finansal Raporlarla ilgili Kurumsal Sorumluluk
X- KURUMSAL VERGİLERİN GERİ DÖNÜŞLERİ
Md.-1001: Kısa başlık Bu başlık gelir vergisi beyannamesinin şirketlerin CEO'su tarafından imzalanması gereğine işaret etmektedir. (<i>Sense of the Senate regarding the signing of corporate tax returns by chief executive officers</i>).
XI- YOLSUZLUKLARA İLİŞKİN KURUMSAL SORUMLULUK
Md.-1101: Kısa Başlık (Bu başlık, 2002 tarihli Yolsuzluklara ilişkin Kurumsal Sorumluluk Yasasını belirtmek için kullanılmaktadır.)
Md.-1102: Bir kaydın tahrif edilmesi ya da resmi bir tutanağın engellenmesi
Md.-1103: Amerikan SPK'sı durumundaki (SEC) Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonuna geçici dondurma yetkisi verilmesi (<i>Temporary freeze authority for the Securities and Exchange Commission</i>)
Md.-1104: Federal tüzük ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler
Md.-1105: Komisyonun kişileri şirkette görevli veya direktör pozisyonunda hizmet vermektan yasaklama yetkisi
Md.-1106: 1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsası yasasındaki suçlara ilişkin cezaların artırılması (<i>Increased criminal penalties under Securities Exchange Act of 1934</i>)
Md.-1107: Muhbirlere karşı misilleme (<i>Retaliation against informants</i>).

Kaynak: U.S.SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION (SEC), **The Sarbanes-Oxley Act of 2002**, (<http://www.auditnet.org/articles/SOX&IA.htm>), IIA, "Ensuring There are No Holes in Your SOX", **Tone at the Top**, Issue 22, July 2004, s.1-2

Yasa, bütünü ile bakıldığında kamunun aydınlatılması ve sorumlulukların artırılması dışındaki bölümlerinde ağırlıklı olarak çeşitli cezai hükümlere yer vermektedir. Kanun, ortaya çıkan ve piyasaları derinden etkileyen global skandallar sonrasında buna yol açan sermaye piyasası suçlarını ağır şekilde cezalandırmayı ve böylelikle caydırıcı olmayı hedeflemiştir²⁴.

Ceza hükümleri dışında yasada, vergi ve Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu'na ilişkin düzenleme-

lere yer verilmiştir. Yine, İncelemeler ve Raporlar başlıklı VII. Bölümde, kayıtlı muhasebe firmalarına, kredi derecelendirme kuruluşlarına ve yatırım bankalarına ilişkin çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

Yasa ile, yatırımcıların çıkarlarının korunması ve hisse senetleri yatırımcılara satılan veya bunlar tarafından elde tutulan şirketler için bilgi sağlayıcı, doğru güvenilir ve bağımsız denetim raporlarının hazırlanması alanlarında kamu çıkarı-

²⁴ BUTLER, Darrly, "Global Implications of Sarbanes- Oxley", The 2003-IIA International Conference of Internal Auditing, Hotel MGM, Las Vegas, 22&25 June 2003, s.2-4

nın güçlendirilmesi amacıyla “Halka Açık Şirket Muhasebe ve Denetim Gözetim Kurulu” (POB) oluşturulmaktadır.²⁵ Bu yasayla, POB’un oluşumu, işlevleri ve yetkileri ile şirket denetleme kurulları konusunda ayrıntılı hükümler getirmektedir.

Yaşanan küresel etkili muhasebe ve denetim skandallarının temelinde belli ölçüde şirket başarısızlıkları yatmaktadır. Bu başarısızlıkların nedenlerinden birisi de kurumsal yönetim ile ilgilidir. SOX, skandallarda etken olan kurumsal yönetimle ilgili 4 başarısızlık sebebine ilişkin önemli düzenlemeler getirmiştir. Önemli düzenlemelere ve sorumluluklara konu edilen bahse konu temel başarısızlık sebeplerinden bazıları şunlardır²⁶.

- a) Tepe yönetimdeki kültür ve yönetim anlayışı ve finansal raporlama
- b) İcradan Sorumlu En Tepe Yönetici (CEO),
- c) Yönetim Kurulu,
- d) İç kontroller

SOX ayrıca, tüm bu konulardaki hükümlerine ilaveten; “Denetim Elemanının Bağımsızlığı” başlığı altında yapılan ve halka açık şirketlere hizmet sunan denetim firmalarının çalışmaları alanında getirilen yeni düzenlemeleri de içermektedir. Getirilen düzenlemelerden önemli görülenler çeşitli alt başlıklar halinde özet olarak aşağıda yer almaktadır.

2.1.1. Halka Açık Şirketlerde Kamu Muhasebe ve Denetim Gözetim Kurulu Kurulması

Yasa bugüne kadar kendi kendilerini düzenlemiş muhasebe mesleği camiasının bu uygulamasına son vermiş ve halka açık şirketlerin denetimini gözden geçirmek üzere, üyelerinin en az üçü bu mesleğin dışından olan, inceleme yapma ve denetim elemanlarını cezalandırma yetkisiyle donatılmış beş kişiden oluşan bir Kamu Muhasebe ve Denetim Gözetim Kurulu (POB) oluşturmayı öngörmüştür.

Sarbanes-Oxley yasasının (101.-109.) maddelerinde düzenlenen bu kurulun, yatırımcıların çıkarlarının korunması ve hisse senetleri yatırımcılarına satılan veya bunlar tarafından elde tutulan şirketler için bilgi sağlayıcı, doğru ve bağımsız denetim raporlarının hazırlanması alanlarında kamu çıkarının güçlendirilmesi amacıyla yönelik çalışması öngörülmüştür.

Kurulun görevleri şunlardır: “Denetim firmalarının sicilinin tutulması ve denetlenmesi denetim, denetim raporu, kalite, kontrol, etik, bağımsızlık, denetim hizmetleri ve diğer konular olmak üzere mesleki standartların belirlenmesi, kalitesini artırıcı önlemlerin alınması, denetim firmaları ve bu firmalarla bağlantılı kişilerle ilgili inceleme, soruşturma ve disiplin işlemlerinin yapılması ve gerektiğinde

²⁵ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002 , md.101-109, (<http://www.auditnet.org/articles/SOX&IA.htm>)

²⁶ IFAC, Enterprise Governance-Getting the Balance Right, Şubat 2004, 5. s.13.

ceza uygulanması, inceleme, soruşturma, disiplin usullerinin belirlenmesi, bağımsız denetim firmalarınca yapılan denetim, denetim raporunun yayını, şirketlere ilişkin icraatları konusunda bağımsız denetim şirketlerinin ve şirket ortaklarının SOX hükümlerine, SEC mevzuatı ve kurallarına ve mesleki standartlara uyum, uygunluk derecesini değerlendirmek üzere sürekli bir denetleme programı uygulaması vb.”

2.1.2. Kamuya Açıklanan Finansal Raporlamalar ile İç Kontrollere İlişkin Şirket Üst Yönetiminin Sorumluluklarının Genişletilmesi

Enron vb. şirketlerde yaşanan küresel etkili skandallarda, güvenilir olmayan ve gerçeği yansıtmayan finansal raporlama ile şirket iç kontrol zayıflıkları önemli bir etken olmuştur. Finansal raporlama süreci de dahil üst yönetimin konuya yönelik kontrol, takip ve gözetimi ile iç kontrol mekanizmaları ve çapraz kontroller devre dışı bırakılmış, etkinliği gözetilmemiştir.

SOX ile finansal raporlamalara ilişkin kurumsal sorumluluklar artırılmıştır. Yasanın Finansal raporlamaya ilişkin kurumsal sorumluluk başlıklı bölümünde, üst düzey yöneticilerin, kamuya açıklanmak üzere hazırlanan aylık ve yıllık finansal raporların içeriğindeki hususları, incelediğini, kontrol ettiğini ve onayladığını

açıkça beyan etmesi ve bu beyanların sorumluluğunu bizzat üstlenmeleri zorunlu kılınmıştır (md.302).

Üst düzey yöneticilerden finansal raporlara ilişkin olarak şu hususları açıkça beyan etmeleri istenmiştir: “Yayımlanan mali tabloların ve/veya denetim raporunun incelendiği, raporda doğru olmayan herhangi bir hususun bulunmadığı, beyan ve bildirimleri yanıltıcı hale getirecek herhangi bir öğe içermediği, mali tablolar ile diğer bilgilerin işletmenin mali durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını doğru ve gerçekçi biçimde ortaya koyduğunu, mali raporlamaya ilişkin bildirim kontrollerinin ve prosedürlerinin kendisince tasarlandığı, tesis edildiği ve yürürlükte tutulduğu, aynı zamanda bu kontrollerin ve prosedürlerinin etkinliğinin, rapor sunum tarihinden itibaren 90 gün içinde değerlendirildiği ve raporlandığı vb.”,

SOX’da şirket yönetimlerine ilişkin sorumluluğun artırıldığı diğer husus, iç kontrol konusundaki sorumluluktur²⁷. Bu doğrultuda şirket yönetimlerince iç kontrol değerlendirme raporlarının hazırlanması, onaylanması ve bağımsız denetim raporuyla beraber değerlendirilmesi zorunlu hale getirilmiştir²⁸.

Dolayısıyla; şirket yönetimi tarafından hazırlanan ve şirket yönetim kurulu başkanı imzasıyla SEC’e sunulan yıllık raporlarda; “yeterli ve uygun bir iç kontrol yapısı ile iç kontrollerin

²⁷ IIA, “Ensuring There are No Holes in Your SOX”, Tone at the Top, Issue 22, July 2004, s.1-2

²⁸ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002, md.404

kendisince tasarlanarak oluşturulduğu, işler vaziyette yürürlükte tutulduğu, şirketçe kullanılan iç kontrol sisteminin, iç kontrollerin, iç kontrol usul ve esasları ile iç kontrol yapısı etkinliğinin kendilerince değerlendirildiği, iç kontrollerin etkinliğine dair değerlendirmelerin önemli bir hata içerip içermediği, yönetimin değerlendirmelerinin genel kabul görmüş standartlara uygun olup olmadığı iç kontrol mekanizmaları ve prosedürlerindeki tüm açık noktalar ve önemli zayıflıklar ile yönetimin bu konuda vardığı sonuçların denetim komiteleri ve bağımsız dış denetçilere iletildiği, suistimal vb. iç kontrol sürecini olumsuz etkileyecek her tür durumun bildirildiği, iç kontrole ilişkin önemli değişiklikler, eksiklikler, zayıflıklar ile bunlara ilişkin alınan tüm önlemlerin kendilerince hazırlanan şirket iç kontrol raporunda belirtildiği, şeklindeki hususları “onayladığının” üst yönetimce açıkça beyan edilmesi ve bu beyanların sorumluluğunun bizzat üstlenilmesi hüküm altına alınmıştır²⁹.

Bunlara ilaveten şirketlerce kamuya açıklanması gereken ve bu konuda kurumsal sorumluluk yüklenen konulardan bir diğeri de finansal tabloların oluşturulması ile görevli (finansman/mali işler/muhasebe müdürü pozisyonundaki) şirket çalışanlarına yönelik etik kuralların oluşturulup oluşturulmadığı hususudur.

Kurumsal yönetim bağlamında, şirket yönetimleri tarafından, dönemsel finansal tablolarla birlikte şirkette

finansal tablolara ilişkin belli pozisyonda çalışan görevlilere (finansman müdürü, mali işler müdürü, finansman müfettişi, muhasebe müdürü vb.görevler ifa edenlere) uygulanabilecek, etik kuralların belirlenip belirlenmediği konusunda kamuya açıklama yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Etik kuralların oluşturulmaması ve veya değişiklik durumunda bunun gerekçesinin de açıklanması öngörülmüştür. Bu düzenleme ile, kamuya açıklanan dönemsel finansal raporların tam, doğru ve gerçeğe uygun hazırlanması, ilgili yasal düzenlemelere tam uygunluğun tesis edilmesi ve ortaya çıkabilecek yanlış, usulsüz ve etik olmayan uygulamaların engellenmesi vb.hususlar amaçlanmıştır.

Kurumsal yönetim anlamında, finansal raporlamaya ilişkin getirilen diğer sorumluluk da şudur. Yasa ile, şirket avukatlarının yasa dışı fiilleri öncelikle şirket CEO ve hukuk müşavirine bildirmesi, bildirimin ilgili organlarca dikkate alınmama durumunda ise yönetim kuruluna rapor etme sorumluluğunun yerine getirilmesidir³⁰.

Yönetimin finansal raporlamaya ilişkin sorumluluğu, Sarbanes-Oxley Yasasının en önemli maddesini oluşturmaktadır. Bu nedenle aynı yasa içinde yönetim iki farklı sorumluluğa tabi kılınmıştır. Birincisi hukuki kurumsal sorumluluk, ikincisi ise cezai kurumsal sorumluluktur.

²⁹ SCIPIO, Patricia E., "Sarbanes-Oxley Act Section 404 Internal Control Reporting", IIA-International Conference, Sydney 20-23 June 2004, s.6

³⁰ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002, md.307

SOX madde 906 ve madde 302'de yer alan düzenlemelerin her ikisi de, finansal raporlama yükümlülüğü bulunan şirketlerin CEO ve mali işlerden sorumlu üst düzey yöneticilerine (CFO), şirket dönemsel mali tablo ve raporlarını onaylama yükümlülüğü getirmektedir. 302. madde ile şirket yöneticilerinin şirketteki mevzuata aykırı uygulamalardan habersiz oldukları iddialarını engelleme yanında, finansal raporlamanın gerçek, doğru ve güvenilir olmasını sağlama amaçlanmıştır. Ancak, SEC kurallarıyla uygulanmakta olan 302. madde hükmünün ihlali durumunda hukuki sorumluluk sözkonusu iken, ABD Ceza Kanunu'na atıfta bulunan 906. madde de daha çok cezai sorumluluk düzenlenmektedir.

2.1.3. Halka Açık Şirketlerde Yönetim Kurulunun Bir Komitesi Olarak Denetim Komitesi (Audit Committee) Kurulması ve Sorumlulukları

SOX'un ilgili bölümünde, borsaya kayıtlı şirketlerin bir Denetim Komitesi (audit committee) kurması hüküm altına alınmıştır.³¹

Denetim komitesinin, yönetim kurulunun bir komitesi olması ve yönetim kurulunun üyesi olan her üyesinin görevinde bağımsız olması öngörülmüştür. Bağımsız sayılmak için denetim komitesi üyesi, makul komite ve yönetim kurulu üyelik ücretleri dışında, şirketten danışman-

lık ve/veya başka bir nam, isim ve iş altında hiçbir ücreti kabul edemeyecektir. Ayrıca, şirket ve/veya onun bağlı şirketi ile herhangi bir bağımlılık ilişkisine giremeyecek ve kontrolü altında olmayacaktır.

SOX, bunun yanı sıra, denetim komitesi üyelerinden en az bir tanesinin finansal konularda uzman olmasını ve bu konuda kamuya açıklama yapılmasını gerekli görmüştür. Şirket finansal raporlamaları ile kamuya yapılacak açıklamada, denetim komitesinin bu niteliğe haiz en az bir üyesinin bulunup bulunmadığının, eğer yoksa bunun sebeplerinin açıklanması öngörülmektedir.

Bağımsız Dış Denetim firması, şirketin bağımsız denetimine ilişkin hazırladıkları raporu, doğrudan denetim komitesine verecektir. Dolayısıyla, denetim komitesi; bağımsız dış denetim firmasının seçimi, ücretinin ödenmesi, dış denetim ve dış denetim raporunun kontrol ve gözetimi, dış denetim raporunun hazırlanması, yayınlanması, sunulması, dış finansal raporlamanın kontrolü, şirket yönetimi ve bağımsız denetçi arasında raporlamaya ilişkin ortaya çıkan ihtilafların çözümü ile bağımsız dış denetim firmasının ve çalışmalarının gözetiminden doğrudan sorumlu olacaktır.

Denetim komitesi, muhasebe sistemi, iç kontroller ve bağımsız dış denetim sorunları ile ilgili şikayetlerin incelenmesi ve muhasebe ve de-

³¹ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002, md.301

netim konularına ilişkin çalışanların şikayetlerinin yönetime aktarılması için uygun yöntemler ve prosedürler geliştirecektir.

Ayrıca, ihtiyaç duyması halinde her bir denetim komitesi üyesi, görevlerine yönelik olarak muhasebe ve denetim konularında danışman istihdam etme yetkisine sahip olacaktır. Bağımsız dış Denetim firmalarına ve ihtiyaç halinde istihdam edilen danışmanlara denetim komitesi marifetiyle yapılacak ödemeler için, şirket tarafından yeterli kaynağın tahsis edilmesi hüküm altına alınmıştır.

Yasayla yasaklanan danışmanlık vb. işlerin dışında kalan vergi konuları gibi denetim dışı hizmetlerin, önceden denetim komitesi tarafından onaylanması şartıyla denetim firmalarınca yapılması mümkündür. Bu durumda denetim komitesinin dönemsel raporlarında bu onaya ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması gerekmektedir. Ön onay vermeye ilişkin yetki denetim komitesi üyelerinden bir veya daha fazlasına bırakılabilir. Ancak, ön onaya ilişkin verilen kararların mutlaka denetim komitesine sunulması gerekmektedir.

Ön Onay Yükümlülüğünün üç istisnası bulunmaktadır: Bunlar; a) Onaya konu denetim dışı hizmet için ödenecek meblağın, şirket tarafından denetçiye denetim dışı hizmetleri karşılığında yapılan toplam ödemelerin %5'ini geçmemesi durumunda önceden onay şartı aranmamaktadır. Bu durum bir istisna teşkil etmekte-

dir ve önceden onay alınmaksızın söz konusu hizmetin yapılması mümkündür. Burada yıl kavramı, denetim dışı hizmetin yapıldığı mali yılı ifade etmektedir. b) Bazı hizmetlerin, şirketçe denetim anlaşması yapıldığı sırada, denetim dışı hizmet olmasına karşın olmadığı şeklinde öngörülerek kabul edilmesi durumunda söz konusu hizmetlerin önceden onay alınmaksızın yapılması mümkün kılınmıştır. c) Onay yükümlülüğünün üçüncü ve son istisnası; denetim komitesi önüne acil olarak getirilen ve denetimin tamamlanmasından önce denetim komitesi veya denetim komitesinin onaylama yetkisi verdiği üyesi/üyeleri tarafından onaylanan hizmetlerdir.

SOX ile bağımsız dış denetim firmalarının şu konularda denetim komitesine rapor sunması öngörülmüştür. (*muhasebe politikaları ve uygulamaları, finansal bilgi ve raporların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu, şirketin yönetim görevleri ile iş yapış yöntemleri, sonuçları ve denetim firmasınınca özellikle tercih edilen yöntem, dış denetim firmasıyla şirket yönetimi arasında yapılan yazılı iletişim materyali vb.*)

Ayrıca, kurumsal yönetim bağlamında yasada, Denetim komitesine ilişkin hüküm altına alınan en önemli görevlerden birisi iç kontrollere ilişkindir³². Buna göre denetim komitesi, iç kontrol hususlarının değerlendirilmesi ve İKS ve yapısına ilişkin şikayetlerin değerlendirilmesinden de sorumlu tutulmuştur. Bu komitece her

³² SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002 , md.301

yıl İKS'nin varlığı ve/veya etkinliğinin değerlendirilmesine ve/veya alınması gereken önlemlere ilişkin hazırlanacak rapor, genel müdür ve üst düzey yöneticilerin onayı sonrası faaliyet raporu ekinde yayınlanacaktır..

Neticede, gerek iç kontroller gerekse kamuya açıklanan finansal raporlama ve bağımsız dış denetim konusunda denetim komitelerine ciddi ve önemli sorumluluklar getirildiği görülmektedir. İç kontrol konusundaki sorumluluğun şirket üst yönetimi, bağımsız dış denetçi ve iç denetçiler arasında paylaştırıldığı, dış denetim konusundaki sorumluluğun yönetim, denetim komitesi ve bağımsız denetçi arasında paylaştırıldığı görülmektedir.

2.1.4. Dış Denetçi Bağımsızlığını Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler

Kurumsal yönetim bağlamında Sarbanes-Oxley Yasasıyla getirilen ve ülkemiz SPK düzenlemesine de konu edilen hükümlerden bir diğeri de, şirketin bağımsız denetimiyle görevli dış denetçi bağımsızlığının sağlanmasıdır.

Önceki kısımlarda vurgulandığı üzere, küresel etki yaratan skandalların oluşumunda, şirketlerin bağımsız denetimiyle görevli dış de-

netçilerin görevlerini bağımsız ve objektif biçimde yapamamaları etkin rol oynamıştır³³. Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırılık ve uygunsuzluklar ile gerçeğe aykırı finansal raporlamalar, uzun süredir o şirketleri denetleyen, muhasebe hilelerine göz yuman ve hatta onlara etik olmayan "yaratıcı!" muhasebe tekniklerinin yasalara aykırı kullanımı konusunda danışmanlık yapan dış denetim firmalarınca da onaylanmış³⁴ ve yayınladıkları gerçeğe aykırı denetim raporlarıyla kamu yanıltılmıştır³⁵.

Bu olumsuz gelişmelerde, dış denetim firmalarının, aynı şirketlere hem bağımsız denetim hem de (gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan) danışmanlık vb. diğer faaliyetleri birlikte sunması ve zaman içinde denetim şirketiyle denetlenen müşteri arasında sıkı menfaat bağlarının ve iş ilişkilerinin oluşması da önemli bir etken olmuştur.

Dolayısıyla, denetim firması ve denetçi rotasyonun uygulanmaması ve dış denetim firmalarının gelirlerinin önemli bir bölümünün denetim ve danışmanlık hizmeti verilen şirketten sağlanması nedeniyle, bağımsız denetim firmaları asli görevleri olan yatırımcıların haklarını korumaktan uzaklaşıp, ilgili şirket menfaatlerinin korunmasına odaklanmışlardır³⁶.

³³ FINANCIAL TIMES, Sarbanes-Oxley Work Doubles Fees for Big Accounting Firms, 9 Şubat 2005, s.13

³⁴ TÜRMOB, 'Parmalat', Bilanço Dergisi, Sayı: 88, Şubat 2004, s. 4.

³⁵ GUYDEN, Linda & FENDER, Elisabeth, "Sustaining an Effective Corporate Governance Structure", The 2003-IIA International Conference of Internal Auditing, Hotel MGM, Las Vegas, 22&25 June 2003, s.8-9

³⁶ "Policy Reforms in the Aftermath of Accounting Scandals", Journal of Accounting and Public Policy, Volume 21, issue 4-5, Winter 2002, s.281

SOX bu nedenle, denetçi bağımsızlığını sağlamaya yönelik olarak (ve bu yolla gerçek ve güvenilir finansal raporlamaların kamuya açıklanmasının temini için) denetçi bağımsızlığı adı altında ayrı bir düzenleme getirmiş ve dış denetim firması tarafından, bağımsız denetim hizmeti verilirken aynı anda aynı müşteriye aşağıdaki hizmetlerin verilmesini yasaklamıştır³⁷.

- Şirket mali tablolarına ve muhasebe kayıtlarına ilişkin defter ve kayıt tutma ve benzeri hizmetlerin verilmesi,
- Finansal bilgi sistemlerinin oluşturulması ve uygulanması,
- Değerleme ve ekspertiz hizmetleri verilmesi,
- Hayat sigortası matematiğine ilişkin aktüeryal hizmetlerin verilmesi,
- Dışarıdan iç denetim hizmeti sağlanması,
- Yönetim ve insan kaynakları hizmetleri sağlanması,
- Broker'lık, dealer'lık, yatırım danışmanlığı ve yatırım bankacılığı hizmetleri verilmesi,
- Hukuki danışmanlık veya denetim hizmetleri ile ilgili olmayan diğer uzmanlık hizmetleri verilmesi,
- Kamu Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu tarafından belirlenerek yasaklanan diğer hizmetlerin verilmesi

Bağımsız denetim firmalarına, denetim hizmeti verdiği bir müşteri için, vergi ile ilgili hizmetler dahil, denetimle ilgili olmayan ve yukarıda sayılmayan herhangi bir faaliyetle, şirket denetim komitesinin önce-

den onaylamış olması şartıyla iştirale etme izni verilmiştir.

Denetçi bağımsızlığına ve denetim hizmetinden kaynaklanabilecek menfaat çatışmalarının önlenmesine ilişkin SOX tarafından farklı bir düzenleme daha getirilmiştir. Yasada, denetim hizmeti alan müşteri işletmedeki bazı yönetici ve çalışanların (CEO, CFO, CAO) daha önce, şirkete denetim hizmeti veren dış denetim firmasında çalışmış olması durumunda, bağımsız dış denetim firmasının şirkete denetim hizmeti veremeyeceği hüküm altına alınmıştır³⁸.

Ayrıca, kamu menfaati için gerekli ve uygun olması, yatırımcıların korunması amacıyla uyumlu olması ve SEC'nin Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu üzerindeki denetim ve gözetimine ilişkin kurallar çerçevesinde SEC tarafından incelemeye tabi olması koşulları ile Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu'na; münferit olay bazında herhangi bir kişiyi, ihraççıyı, dış denetim firmasını ve sözleşmeyi yukarıda sayılan yasaklardan muaf tutabilme yetkisi tanınmıştır.

Ayrıca, yasanın yine denetçi bağımsızlığı başlığını taşıyan bölümünde 204. maddede dış denetim raporlarının denetim komitesine verilme şartının getirilmesi ve 206. maddede finansal raporlama konusunda üst yönetimle dış denetçi arasında olu-

³⁷ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002 , md.201

³⁸ IOSCO, Principles of Auditor Independence and the Role of Corporate Governance in Monitoring an Auditor's Independence, A Statement of the Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, October 2002, (www.iosco.org/pubdocs/pdf (erişim 11.06.2005)).

şacak ihtilaflarda denetim komitesinin aracılık üstlenmesi de kurumsal yönetim ve denetçi sorumluluğu anlamında önemli bir düzenleme olmuştur.

Denetçi bağımsızlığının ve objektifliğinin yeniden tesisine yönelik bu düzenlemelerin, isabetli olduğu değerlendirilmekle beraber, skandalların oluşumu sonrasında çıkarılması nedeniyle ABD açısından reaktif bir nitelik taşımaktadır.

2.1.5. Bağımsız Dış Denetim Firmalarına İlişkin Getirilen Düzenlemeler ve Sorumluluklar

Bağımsız dış denetimin amacı, firmanın muhasebe ve iç kontrol sistemi ile hesapların ve finansal raporlamanın doğruluğu ve güvenilirliğinin sağlanması ve finansal yılın bitimini takiben yapacağı denetimde uygulayacağı işlemlerin türünü ve derinliğini belirlemektir.

SOX ile, şirketlerin güvenilirliği yanı sıra, bağımsız denetim faaliyetlerinin de güvenilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, daha önce de belirtildiği gibi, dış denetim firması tarafından, bağımsız denetim hizmeti verilirken aynı anda aynı müşteriye danışmanlık vb. hizmetlerin verilmesini yasaklamıştır.

Ayrıca, yasanın üçüncü bölümü uyarınca, şirket çalışanlarının (görevli ve/veya yönetici) finansal tabloların yanıltıcı olmasını sağlamak yönünde dış denetçiye hileli olarak

etkilemesi, yanlış yönlendirmesi ve manipüle etmesi yasaklanmıştır.

Bu bağlamda, bağımsız denetim hizmetlerinde öne çıkan hususlardan birisi de iç kontrol ve iç kontrol sistemlerinin varlığı ve/veya etkinliğinin daha sıkı biçimde denetimidir. Yasa, iç kontrol sistemlerinin yapılandırılmasında işletme yönetimine önemli sorumluluklar getirmesinin yanı sıra, iç ve dış denetçilerin denetim hizmetinin verilmesi esnasında yakın işbirliği içinde olmalarını da öngörmektedir.

SOX ile, işletme yönetimine benzer şekilde bağımsız dış denetçilerin iç kontrol konusunda yüklendiği sorumluluk ve yükümlülükler de artırılmıştır. Yasa uyarınca, bağımsız dış denetçilerin İKSni inceleme yanında, işletmede uygun iç kontrol bileşenlerinin kullanılıp kullanılmadığı, yönetimin iç kontrollere dair değerlendirmesinin önemli bir hatayı içerip içermediği, yönetimin değerlendirmesinin genel kabul görmüş standartlara uygun yapıp yapılmadığı, iç kontrollerdeki kayda değer eksikliklerin, kontrol zayıflıklarının ve varılan sonuçların açıklanıp açıklanmadığı gibi hususları değerlendirmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda, iç kontrol sisteminin etkinliğine yönelik olarak yönetimce hazırlanan iç kontrol raporunu da ayrıca tasdik etmeleri zorunlu kılınmıştır.

Tasdik (*attestation*), bağımsız denetçilerin işletmeye ilişkin İKS hakkında genel ve sınırlı bilgi edinmele-

rini aşacak tarzda, sistemin etkinliğini teyit ve onay anlamında İKS raporuna bizzat imza koyarak bu konudaki sorumluluğun üstlenilmesidir. Bu doğrultuda, bağımsız denetim şirketi, şirket yönetiminin yapılacak iç kontrol değerlendirmesinin doğruluğunu ve gerçeğe uygunluğunu ve raporda iç kontrole ilişkin yukarıda yer alan diğer yönetim beyanlarını teyit etmesi ve onaylaması gerekmektedir³⁹.

Bağımsız dış denetim firmasının, denetim hizmeti verdikleri şirketin bağımsız denetimine ilişkin hazırladıkları raporu, doğrudan denetim komitesine vermesi öngörülmüştür. Bağımsız dış denetim firması, şirketlerin bağımsız dış denetimini yapmak, denetim raporu düzenlemek, şirketin kamuya yaptığı finansal raporlamaları ve iç kontrol raporunu tasdik etmekle yükümlü kılınmıştır (md.204).

SOX ile bağımsız dış denetim firmalarının şu konularda denetim komitesine rapor sunması öngörülmüştür. *(muhasabe politikaları ve uygulamaları, finansal bilgi ve raporların genel kabul görmüş muhasabe ilkelerine uygunluğu, şirketin yönetim görevleri ile iş yapış yöntemleri, sonuçları ve denetim firmasınca özellikle tercih edilen yöntem, bu yöntemin seçimi durumunda ortaya çıkabilecek sonuçlar, dış denetim firmasıyla şirket yönetimi arasında yapılan yazılı iletişim materyali vb.)*

Şirket yöneticileri ile bağımsız dış denetim firması arasında yapılan önemli yazışmaların da denetim komitesine sunulması gerekmektedir.

İç kontrol konusundaki sorumluluğun şirket üst yönetimi, bağımsız dış denetçi ve iç denetçiler arasında paylaştırıldığı, dış denetim konusundaki sorumluluğun ise yönetim, denetim komitesi ve bağımsız denetçi arasında paylaştırıldığı görülmektedir.

SOX ile denetçilerin bağımsızlığının sağlanması için getirilen ve ülkemiz düzenlemesinde de baz alınan önemli düzenlemelerden birisi de dış denetçi rotasyonu ile ilgilidir⁴⁰. Yasanın 203 ve 207.maddelerinde rotasyon konusu düzenlenmiştir.

203.maddede denetim ortağının rotasyonu düzenlenmiştir. Denetimde yer alan sorumlu ortak baş denetçinin veya denetimin gözetiminden sorumlu ortak denetçinin, geçmişe yönelik olarak 5 yıl üst üste şirkete ilişkin denetimlerde görev alması yasaklanmıştır. Ayrıca, Şirkete ilişkin denetimlerde görev alacak denetçilerin rotasyona tabi tutulması esastır.

207.maddede ise denetim firmalarının rotasyon zorunluluğuna ilişkin inceleme hususu düzenlenmiştir. Halka açık şirket denetiminde bulunan bağımsız dış denetim firmalarının rotasyona tabi tutulması öngörülmüştür.

³⁹ IOMA, Companies and Auditors Clash over Internal Control Reporting, IOMA's Report on Financial Analysis, Planning and Reporting, Volume 3, No:2, NY, September 2003, s.2-4

⁴⁰ SEC, The Sarbanes-Oxley Act of 2002, md.203

Ayrıca, önceki kısımda belirtildiği gibi, bağımsız dış denetim ve denetim dışı hizmetlerin yapılması ön onay alınma koşuluna bağlanmıştır.

Sarbanes-Oxley Yasası uygulamada etkisini hemen göstermiştir. Kısıtlayıcı, kurumsal ve cezai sorumlulukları artırıcı çok sayıda düzenleme içermesine karşın, bağımsız denetim firmalarında faaliyet hacminin artması şeklinde bir gelişme yaşanmıştır. Sarbanes-Oxley yasası ve ilgili mevzuat uyarınca denetim firmalarının yerine getirilmesi zorunlu hale getirilmiş yeni işler nedeniyle dört büyük denetim firmasının, ABD’de faaliyet gösteren müşterilerinden aldığı denetim ücretleri ikiye katlanmıştır. Örneğin, yasanın ilgili maddesi uyarınca iç kontrol faaliyetleri kapsamında üstlendiği işler nedeniyle aldığı denetim ücretlerinin PwC’de % 134, KPMG’de % 109, Ernst&Young’da % 96 ve Deloitte’da % 78 oranında arttığı gözlenmiştir.⁴¹

2.1.6. Dönemsel Finansal Raporlamalarda Kamuyu Aydınlatma Amaçlı Yapılacak Açıklamalar

Halka açık her şirket, finansal durumlarındaki ve faaliyetlerindeki önemli değişikliklere ilişkin bilgileri hızlı ve güncel bir şekilde kamuya açıklamak zorundadırlar. Yapılacak açıklamalarda, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.

Yasa uyarınca, dönemsel finansal raporlamalara, içeriğine ve kamuya açıklanmasına ilişkin önemli hususlar şunlardır: Dönemsel finansal tablolar tam, doğru ve gerçeği yansıtır nitelikte olmalıdır. SEC’e gönderilecek bütün finansal raporlar, GKGMİ ve SEC prensip ve düzenlemeleri çerçevesinde saptanan bütün önemli düzeltme ve değişiklikleri içermek ve yansıtmak zorundadır.

Ayrıca, dönemsel finansal raporlamalarda bilanço dışı sözleşmelerin de kamuya açıklanması yasada öngörülmüştür. Bu doğrultuda, yıllık ve altı aylık finansal tablolarda; cari durumda veya gelecekte, şirketin finansal durumunda, finansal durumdaki değişikliklerde, operasyon sonuçlarında, likiditesinde, sermaye maliyetlerinde, sermaye kaynaklarında ve gelir ve giderlerinin önemli bileşenlerinde esaslı etkisi olabilecek bütün önemli bilanço dışı anlaşmaların, düzenlemelerin, yükümlülüklerin ve ihraççının konsolide olmayan şirket ve kişilerle ilişkilerinin kamuya açıklanması gerekmektedir. Bilanço dışı sözleşmelerin içeriğine ve bunların yapılma sebeplerine ilişkin bilgilerin kamuya şeffaf bir şekilde açıklanması gerekmektedir.

Yasada, dönemsel finansal tablolardaki finansal bilgilerin nitelikleri düzenlenmiştir. Buna göre, yayımlanan raporlarda yer alan finansal bilgilerin gerçek bir durum hakkın-

⁴¹ FINANCIAL TIMES, Sarbanes-Oxley Work Doubles Fees for Big Accounting Firms, 9 Şubat 2005, s.28

da yanıltıcı bilgiler içermemesi veya açıklanması gereken önemli bir hususu ihmal etmemesi ve yanlış yönlendirici olmaması gerekmektedir. Aynı şekilde, söz konusu bilgilerin, GKGMİ çerçevesinde, şirketin finansal durumu ve faaliyet sonuçları ile uyumlu olması gerekmektedir.

Ayrıca, yasa uyarınca, şirket yönetim kurulu üyeleri ile çalışanların ve şirket sermayesinin dolaylı veya doğrudan %10'una sahip pay sahiplerinin şirketin hisse senetlerine ilişkin alım satım yapmaları halinde, işlem yapılan günü izleyen ikinci işgünü sonuna kadar kamuya açıklama yapılması yükümlülüğü getirilmiştir.

Skandallarda rol oynayan faktörlerden gözetim eksikliğine yönelik olarak da yasa, halka açık şirketlerce kamuya açıklanan dönemsel bildirimlerin ve raporlamalar üzerindeki gözetimin artırılmasını hükme bağlamıştır⁴². SOX, halka açık şirketlerin mali tablolarının ve özel durum bildirimlerinin en az üç yılda bir SEC tarafından gözden geçirilmesini düzenlemektedir. Gözden geçirmede öncelik verilmesi gereken durumlar yasada belirtilmiştir. Buna göre, hata ve hile nedeni ile finansal tablolarını yeniden kamuya açıklamak durumunda kalan ve/veya hisse senedi fiyatlarında yüksek dalgalanma olan ve/veya piyasa değeri yüksek olan vb. şirketlerin SEC gözetiminde öncelik taşıması öngörülmüştür.

2.1.7. SOX-Yasaklama ve/veya Cezai Yaptırım Öngören Diğer Çeşitli Maddeler

Sarbanes Oxley Yasası yukarıda yer verilen ve skandallarda etken olan hususlara ilaveten kısıtlayıcı, sorumlulukları ve cezaları artırıcı vb. nitelikte çok çeşitli yeni hükümler de getirmiştir. Bunlardan bazıları özetle;

- İcra kurulu başkanı (CEO) ve mali işlerden sorumlu tepe yöneticinin (CFO) doğru olmayan ve gerçeği yansıtmayan finansal tabloları onaylaması halinde, 1.000.000 \$'a kadar ceza ve/veya 10 yıla kadar hapis cezasına, gerçeğe aykırı finansal tabloların kasten onaylanması durumunda ise 20 yıla kadar hapis ve 5.000.000 \$'a kadar para cezasına çarptırılması öngörülmüştür.
- İncelemeler kapsamında talep edilen bilgi, belge ve defter ve kayıtların saklanması, tahrifi, yırtılması, resmi bir işlemin engellenmesi zorlaştırılması veya üzerinde baskı etki yaratılması halinde, 20 yıla kadar hapis cezası uygulanacaktır.
- Fax, e-mail, posta yolu ile işlenen yolsuzlukların cezası 5 yıldan 20 yıla çıkarılmıştır.
- Kamuya açıklanan finansal tablo ve raporlarda hata, hile ve usulsüzlük tespiti sonucu finansal tabloların tekrar hazırlanmak zorunda kalınması halinde, şirket yöneticilerine 12 aylık dönemde yapılan ekstra ödemeler, tazminat, prim ve kar payları geri alınacaktır.
- Üst yöneticilere avans ve kredi verilmesi yasaklanmıştır.

⁴² QUIEVREUX,, a.g.e.s.4-5

- Şirket yöneticilerinin hisse senedi satmalarını derhal açıklamaları mecburiyeti getirilmiştir.
- Hisse senedi hileleri, ağır suç kapsamına alınmıştır.
- Sermaye Piyasası Kanunu'nu ihlal edenlerin, aldatılmış yatırımcılara ve diğer mağdurlara tazminat ödemelerini önlemek için iflaslarını istemeleri engellenmektedir.
- Mali tabloların önemli ölçüde yanıltıcı olması yönünde hareket eden şirket görevlileri kanuna karşı gelmiş sayılacaklar ve cezalandırılacaklardır.
- Bağımsızlık ilkesi ile bağdaşmadığı ve bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları zedelendiği için denetim firmalarının denetim hizmeti sunduğu firmalara aynı anda danışmanlık (mali müşavirlik, ekspertiz, değerlendirme, mali bilgi sistemlerinin kurulması, iç denetim, hayat sigortası, mütalaa (görüş) verme, aracılık, satıcılık, yatırım danışmanlığı, hukuki danışmanlık, eksperlik, yönetim ve insan kaynakları hizmetleri) vb.hizmetleri sunmaları yasaklanmıştır.
- Sermaye piyasası mevzuatına aykırı uygulamaları tespit edilen, halka açık şirket yöneticilerinin, SEC tarafından görevden alınması kolaylaştırılmıştır.
- Yasa uyarınca, SEC veya SEC'nin görevlendireceği bir ulusal borsa veya kayıtlı bir menkul kıymet kuruluşu, menkul kıymet analizcilerince yapılan yazılı veya sözlü kamuya açıklanan yatırım tavsiyelerinden kaynaklanabilecek menfaat çatışmalarının giderilmesine ilişkin kurallar belirleyecektir. Söz konusu analizlerin objektifliği sağlanacak ve yatırımcılara daha güvenilir ve faydalı bilgi sağlanması temin edilecektir.

- Bilgilenilme yasağı olan (*blackout*) dönemlerde firmada çalışan görevli, yöneticilerin ve ya başka insanlar tarafından hisse senetlerinin alınıp satılması ve içerden öğrenme (*insider trading*) yasaklanmıştır.

2.2. (X,19) Seri nolu SPK Düzenlemesinin Karşılaştırmalı Bir Bakışla Sarbanes-Oxley Yasası Bağlamında Değerlendirilmesi

SPK, Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) ile getirilen önemli düzenlemeleri (X,19) seri nolu Tebliği⁴³ ile ülkemiz bağımsız denetim uygulamasına taşımıştır.

SOX paralelinde, SPK düzenlemesinin 11.maddesinde de, denetim hizmeti verilen bir müşteriye aynı anda danışmanlık hizmeti verilmesinin bağımsızlığı ortadan kaldıracığı düşünülmüş ve bağımsız denetim kuruluşları ile bu kuruluşlarda istihdam edilen dış denetçilerin, bağımsız denetim hizmeti verdikleri firmalara, bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde, bedelli veya bedelsiz olarak; her türlü danışmanlık, ekspertiz, değerlendirme vb. hizmeti vermeleri yasaklanmıştır. "*Bağımsızlığı ortadan kaldıran durum*" olarak nitelendirilerek yasaklanan faaliyetler şunlardır:

- Defter tutmak ve buna ilişkin diğer hizmetleri verme,
- Finansal bilgi sistemi kurma ve geliştirme, işletmecilik, muhase-

⁴³ SPK, "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, Seri:X, No:19, Resmi Gazete, Sayı:24924 (Asıl) , 02.11.2002

be, finans, ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerde müşavirlik yapma, belge düzenleme ve rapor hazırlama,

- Değerleme ve aktüerya hizmetleri verme,
- İç denetim destek hizmetleri verme,
- Tahkim ve bilirkişilik yapmak,
- Diğer danışmanlık hizmetlerini verme,

Ancak, 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu çerçevesinde; mali tabloların ve beyannamelerin vergi mevzuatı hükümlerine uygunluğunu incelemek ve uygunluğu tasdik etmek, konu hakkında yazılı görüş vermek ve rapor düzenlemek faaliyetleri ikinci fıkrada belirtilen yapılamayacak faaliyetler kapsamında değerlendirilmemektedir.

Ayrıca, bağımsız denetim kuruluşunun yönetim veya sermaye bakımından doğrudan ya da dolaylı olarak hakim bulunduğu bir danışmanlık şirketinin, bağımsız denetim kuruluşunun hizmet verdiği müşterisine, aynı dönem için danışmanlık hizmeti veremeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsama, bağımsız denetim kuruluşunun gerçek kişi ortakları ve yöneticileri tarafından verilen danışmanlık hizmetleri de dahil edilmiştir.

Bahse konu SPK düzenlemesi SOX bağlamında değerlendirildiğinde, içerik olarak Sarbanes-Oxley yasasının 201 maddesinde düzenlenen, denetçi bağımsızlığını bozan ve denetçinin çalışma alanındaki hizmetler başlığı altında düzenlenen maddeyle birebir örtüştüğü ve paralellik arzettiği görülmektedir.

SPK mevzuatında *iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi* konusu da SOX'a paralel şekilde ayrı bir başlık altında düzenlemeye konu edilmiştir⁴⁴. Buna göre, bağımsız dış denetçi, uygulayacağı denetim tekniklerinin türü, uygulama zamanı ve kapsamını belirlemek amacıyla, müşterinin İKS'nin etkin bir şekilde işleyip işlemediğini değerlendirmek zorundadır. Bağımsız dış denetçi, dönem içinde zaman zaman yapacağı bu İKS değerlendirmelerine bağlı olarak, bağımsız denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçirir.

SPK düzenlemesi uyarınca, iç kontrol sistemi, yönetim politikalarına uymak da dahil olmak üzere işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla işletmede uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm yöntemleri kapsamaktadır.

⁴⁴ SPK, a.g.t.md.28

ABD'de Sarbanes-Oxley yasası paralelinde, bağımsız dış denetçilerin, borsaya kote şirketlerin iç kontrol sistemlerinin oluşturulmasında sorumluluk almaları yasaklanmıştır. Bu yasaklama, İKS'nin kurulmasının danışmanlık hizmetleri arasında olmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, denetim hizmeti verilen bir müşteriye aynı anda danışmanlık hizmeti verilmesinin bağımsızlığı ortadan kaldıracacağı belirtilmiştir. Buna karşın, bağımsız denetim veya doğrulama gerektiren diğer hizmetlerin verilmediği müşterilere İKS ile ilgili danışmanlık yapılması bağımsızlık açısından sakınca arz etmeyecektir.

Ayrıca, Tebliğ SOX paralelinde, *denetimden sorumlu komite* kurma zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre, hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklar; yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen ve doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan en az iki üyeden müteşekkil denetimden sorumlu komite kurmak zorundadır⁴⁵.

Komitenin iki üyeden oluşması halinde her ikisinin, ikiden fazla üyesinin bulunması halinde üyelerin çoğunluğunun, genel müdür veya icra komitesi üyesi gibi doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan yönetim kurulu üyelerinden oluşması zorunludur. Hisse senetleri borsada işlem görmeyen ortaklıklar

da; isteğe bağlı olarak, bu maddede düzenlenen esaslar çerçevesinde denetimden sorumlu komite oluşturabilirler ve bu hususa kamuya yaptıkları açıklamalarda yer verebilirler.

Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin, yıllık ve ara finansal raporların kamuya açıklanması, bağımsız denetimi, İKS'nin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimi, bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları, denetimden sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir. Ortaklığın hizmet alacağı bağımsız denetim kuruluşlarının seçimi ve bu kuruluşlardan alınacak hizmetler, denetimden sorumlu komitenin ön onayından geçtikten sonra ortaklık yönetim kuruluna sunulur.

Bağımsız denetim kuruluşu; ortaklığın muhasebe politikası ve uygulamalarıyla ilgili önemli hususları, daha önce ortaklık yönetimine iletmediği Kurulun muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde alternatif uygulama ve kamuya açıklama seçeneklerini, bunların muhtemel sonuçlarını ve uygulama önerisini, ortaklık yönetimiyle arasında gerçekleştirdiği önemli yazışmaları, derhal denetimden sorumlu komiteye yazılı olarak bildirecektir.

⁴⁵ SPK, a.g.t. md.28/A

Ortaklığın muhasebe ve İKS ile bağımsız denetimiyle ilgili olarak ortaklığa ulaşan şikayetlerin incelenmesi, sonuca bağlanması, ortaklık çalışanlarının, ortaklığın muhasebe ve bağımsız denetim konularındaki bildirimlerinin gizlilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi konularında uygulanacak yöntem ve kriterlerin, denetimden sorumlu komite tarafından belirlenmesi öngörülmüştür.

Ayrıca, denetimden sorumlu komite, kamuya açıklanacak yıllık ve ara mali tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna ilişkin olarak ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak, kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirecektir.

SOX'la uyumlu diğer bir düzenlemede, denetimden sorumlu komite, faaliyetleriyle ilgili olarak ihtiyaç gördüğü konularda bağımsız uzman görüşlerinden yararlanabilir. Denetimden sorumlu komitenin ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin maliyeti ortaklık tarafından karşılanır.

SOX'a paralel olarak, denetimden sorumlu komite; en az üç ayda bir olmak üzere yılda en az dört kere toplanır ve toplantı sonuçları tutanağa bağlanarak yönetim kuruluna sunulur. Denetimden sorumlu komite kendi görev ve sorumluluk alanıyla ilgili olarak ulaştığı tespit ve önerileri derhal yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.

SOX hükümlerine paralel bir diğer düzenlemede, finansal tabloların hazırlanması, kamuya açıklanması ve bu raporlamaların doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin kişisel ve kurumsal sorumluluğun artırılmış olmasıdır. SPK düzenlemesinde, SOX'a paralellik arzedecek şekilde, mali tablo ve yıllık rapor hazırlanması ve bildirimine ilişkin yönetim kurulunun sorumluluğu ciddi biçimde artırılmıştır.

Bu doğrultuda, mali tablo ve raporların kurulun muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan, Türk Ticaret Kanunu ve sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde ortaklık ve aracı kurumun yönetim kurulu sorumlu tutulmuştur(md.28/B). Ortaklık ve aracı kurumun yönetim kurulu, belirtilen kapsamda hazırlanacak mali tablolar ve yıllık raporların kabulüne dair ayrı bir karar almak zorundadır.

Ayrıca ortaklıklar ve aracı kurumların mali tablo ve yıllık raporlarının ilanı ve bildirim sırasında söz konusu yıllık ve ara mali tablolar ile yıllık raporların; ortaklık genel müdürü, mali tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu bölüm başkanı veya bu sorumluluğu üstlenmiş görevi ile yönetim kurulunca bir iş bölümü yapılmış ise, mali tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu yönetim kurulu üyesi

tarafından aşağıdaki açıklamalarla birlikte imzalanması ve kamuya yapılacak açıklamalarda da bu konuya yer verilmesi zorunlu kılınmıştır.

a) Mali tablo ve yıllık raporların kendileri tarafından incelendiği,

b) Ortaklıktaki ve aracı kurumdaki görev ve sorumluluk alanında sahip olduğu bilgiler çerçevesinde, raporun önemli konularda gerçeğe aykırı bir açıklama içermediği ya da açıklamanın yapıldığı tarih itibarıyla yanıltıcı olması sonucunu doğurabilecek herhangi bir eksiklik içermediği,

c) Ortaklıktaki ve aracı kurumdaki görev ve sorumluluk alanında sahip olduğu bilgiler çerçevesinde, raporun ilişkin olduğu dönem itibarıyla, mali tabloların ve rapordaki diğer mali konulardaki bilgilerin, ortaklığın mali durumu ve faaliyet sonuçları hakkında gerçeği doğru biçimde yansıttığı.

Ortaklık ve aracı kurum yönetim kurulu; mali tablo ve yıllık raporları imzalamakla yükümlü olan görevlilerin, ortaklıkla ve konsolide mali tablolar kapsamına giren bağlı ortaklıklar, iştirakler ve müşterek yönetime tabi ortaklıklar ile ilgili önemli bilgilere ulaşmasını sağlayacak tedbirleri almakla yükümlüdür.

İmza yükümlüsü görevlilere ise, gerek ortaklığın iç kontrol sistemiyle, gerekse kendilerinin bilgiye ulaşma sistemiyle ilgili eleştiri ve önerilerini

ortaklık yönetim kuruluna, denetimden sorumlu komiteye, ortaklığın ve aracı kurumun denetimini yapmakta olan bağımsız denetim kuruluşuna bildirmekle ve raporu incelemeleri sırasında kullandıkları iç kontrol sistemi hakkında bilgi vermekle yükümlülüğü getirilmiştir.

Dönemsel finansal raporlamaların, tabloların hazırlanması, kamuya açıklanması ve bu raporlamaların doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin kişisel ve kurumsal sorumluluğun artırılmış olması yönündeki düzenlemelerin SOX'a paralellik arzettiği görülmektedir.

SOX hükümlerine paralel olarak getirilen bir diğer düzenlemede denetçilerin *rotasyonu* konusundadır.

SOX paralelinde *denetçi bağımsızlığını* sağlamaya yönelik olarak SPK Düzenlemesinde, bağımsız Denetim Sözleşmesinin Yürürlüğü başlığı altında, bağımsız denetim kuruluşlarının; sürekli ve/veya özel denetimlerde en çok 5 hesap dönemi için müşteri yönetim kurulu tarafından seçileceği hükme bağlanmıştır⁴⁶. Seçilen bağımsız denetim kuruluşu ile yapılan bağımsız denetim sözleşmesinin, müşteri yönetim kurulunca imzalanarak yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Yönetim kurulunca yapılan bağımsız denetim kuruluşu seçimi sürekli denetimlerde genel kurulun onayına sunulur.

Ayrıca, *denetçi bağımsızlığını* sağlamaya yönelik olarak, bağımsız de-

⁴⁶ SPK, a.g.t.md.24

netim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile sürekli ve/veya özel denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Özel denetim sözleşmelerinin, halka arz için kurula başvuru tarihinden; devir, birleşme, bölünme veya tasfiye hallerinde ise bunlara ilişkin kararların alınacağı genel kurul toplantı tarihinden en az iki ay önce yapılmış olması zorunlu kılınmıştır.

Ortaklıklar veya sermaye piyasası kurumlarının bağımsız denetim kuruluşunu herhangi bir nedenle seçmemesi halinde durum, gerekçeleriyle birlikte kurula bildirilecek ve kurulca belirlenen bağımsız denetim kuruluşu ile 15 gün içinde sözleşme imzalanacaktır.

Seçilen bağımsız denetim kuruluşunun genel kurulca onaylanması, fesih veya çekilme hallerinde, yönetim kurulu ilk genel kurul tarihine kadar görev yapmak üzere bir başka bağımsız denetim kuruluşunu belirleyecektir. Kurulun uygun görüşünün bildirilmesini takip eden 15 gün içinde sözleşmenin imzalanması öngörülmüştür.

SONUÇ

Sarbanes-Oxley Yasasının kurumsal yönetim ve kamuyu aydınlatma anlamındaki önemli maddeleri ile SPK Tebliği kıyaslandığında; SPK düzenlemesine konu edilen madde-

lerin, gerek skandalların oluşumunda gerekse SOX'un özünü oluşturan en önemli hususlar olduğu değerlendirilmektedir.

SPK tarafından ülkemiz bağımsız denetim uygulamasına konu edilen hükümlerin, genelde kurumsal yönetim, kamuya aydınlatma, finansal raporlama ve bildirimlerdeki (üst yönetim, denetim komitesi ve dış denetçiler dahil) kurumsal sorumluluğun artırılması, denetimden sorumlu komitelerin kurulması, denetçi bağımsızlığı, denetçi rotasyonu, iç kontroller, İKSnin etkin çalışmasını temin vb. gibi önemli noktalarda yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, bu düzenlemenin SOX'a paralellik arzettiği görülmektedir.

Bununla beraber, SPK Tebliğinin, SOX'a oranla daha dar kapsamlı kaldığı ve SOX'un geneli dikkate alındığında sınırlı bir düzenleme niteliği taşıdığı görülmektedir.

Yaşanan skandallar ve bunların olumsuz küresel etkileri sonrasında çıkarılmış olması nedeniyle SOX, ABD açısından reaktif bir nitelik taşımaktadır. SOX'un önemli maddelerini içeren ilgili düzenlemenin SPK'ca ülkemize getirilmesi, bu tür skandalların ülkemizde yaşanmasını önlemeye yönelik olarak kurumsal yönetim anlamında atılan işabetli ve proaktif bir düzenlemeyi oluşturmuştur.

Bu doğrultuda, SOX'a kıyasla daha dar kapsamlı olan SPK düzen-

lemesi daha fazla etkinleştirilmeli ve geliştirilmelidir. Dolayısıyla SOX'un daha geniş bir perspektifte incelenerek yasadaki ciddiyeti ve sorumluluğu daha da artırıcı diğer çok taraflı/yönlü hükümlerin de (*Kurumsal yönetim ilkeleri ve düzenlemeleri, diğer ilgili tarafların menfaat çatışmalarının önlenmesi, gözetimin artırılması ve yıllık iç kontrol raporunun bağımsız denetçilerce de tasdik edilmesi (attestation), her türlü cezai önlemler ve yaptırımlar da dahil*) ülkemiz uygulamasına konu edilmesi uygun olacaktır. Ayrıca, bu düzenlemenin tüm ilgili taraflarca etkin, ciddi ve tavizsiz olarak uygulanmasının, kontrol ve gözetiminin sağlanmasının, bahse konu risklerin önlenmesine yönelik gerçek anlamdaki proaktifliği mümkün kılacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, AB ile uyum ve müzakerre süreci içinde olduğumuz da dikkate alınarak, şirketlerin yönetim süreci başta olmak üzere, kamuya açıklanan güvenilir ve gerçeğe uygun finansal raporlama süreçlerinin başından sonuna kadar ilgili tüm tarafların (yönetim, gözetim ve denetim vb.) kurumsal yönetim bilinci içinde hareket etmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, finansal piyasalara ve finansal raporlamalara yönelik olarak; doğru ve güvenilir finansal raporlama, kamuya açıklama, iç kontrol, yönetim, denetim ve gözetim süreçlerinin etkin şekilde oluşturulması ve bu süreçlerdeki tüm ilgili tarafların şeffaflık başta olmak üzere kurumsal yönetim ilkelerine uyum düzeyinin ve bilincinin artırılmasına yönelik gerekli tüm önlemlerin alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AGRAVAL, A. ve CHADHA, S. "Corporate Governance and Accounting Scandals" July 2003, (Çevrimiçi)http://www.afajof.org/Pdf/2004progrant/UPDF/P666_Corporation_Finance.pdf, 18.02.2004
- BENSON, G.J., HARTGRAVES, M. L. "Enron: What Happened and What We can Learn From it?", *Journal of Accounting and Public Policy*, 21, 2002
- BENSON, G.J., HARTGRAVES, "The Evolving Accounting Standards for Special Purpose Entities and Consolidations", *Accounting Horizons*, September 2002
- BUTLER, Darrly, "Global Implications of Sarbanes- Oxley", *The 2003-IIA International Conference of Internal Auditing*, Hotel MGM, Las Vegas, 22&25 June 2003
- ECIIA, "Corporate Governance", *European Conference of Internal Auditing*, Brussels, 16-17 October 2003

- ERNST&YOUNG, **Corporate Reform, The New SEC Auditor Independence Rules: Implications for Audit Committees and Management**, ([www.ey.com/global/download.nsf/US/corporate Reform SEC](http://www.ey.com/global/download.nsf/US/corporate_Reform_SEC)), 20.8.2005
- FINANCIAL TIMES, **Sarbanes-Oxley Work Doubles Fees for Big Accounting Firms**, 9 Şubat 2005
- FOX, Loren, **Enron: The Rise and Fall**, John Wiley Sons, Inc., 2003
- GUYDEN, Linda & FENDER, Elisabeth, "Sustaining an Effective Corporate Governance Structure", **The 2003-IIA International Conference of Internal Auditing**, Hotel MGM, Las Vegas, 22&25 June 2003
- HARGMVES, A. L. ve George J. BENSON, "The Evolving Accounting Standards for Special Purpose Entities and Consolidations", **Accounting Horizons**, September 2002
- HULLE, Karel Van, "The European Commission's View on Corporate Governance", **The 2003-ECIIA European Conference of Internal Auditing**, Hotel President WTC, Brussels, 16&17 October 2003
- HURRIYET, "Worldcom'un İflası İçin Düğmeye Basıldı", 28.06.2002
- İBİŞ, Cemal, "Finansal Raporlamada Kullanıcıların Beklentileri Ve Uygulamada Bunların Karşılama Düzeyi Konusunda Yeniden Yapılanma" İSM-MMO, **1.Uluslararası Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, Xanadu Resort Hotel, Belek- Antalya 20-24 Nisan 2005
- IFAC, **Enterprise Governance-Getting the Balance Right**, February 2004
- IFAC, **Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting: An international Perspective**, July 2003
- IIA, "Ensuring There are No Holes in Your SOX", **Tone at the Top**, Issue 22, July 2004
- IOMA, **Companies and Auditors Clash over Internal Control Reporting**, IOMA's Report on Financial Analysis, Planning and Reporting, Volume 3, No:2, NY, September 2003
- IOSCO, **Principles of Auditor Independence and the Role of Corporate Governance in Monitoring an Auditor's Independence**, A Statement of the Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, October 2002, (www.iosco.org/p (erişim 11.06.2005)).
- Mc CONNELL, Jr., BANKS, G.Y., "How Sarbanes-Oxley will Change the Audit Process?", **Journal of Accountancy**, September, Vol.196, no:3, 2003
- MİLLİYET, "267 Milyar Dolarlık İflas", 5.8.2002
- MOELLER, Robert, T., **Sarbanes-Oxley and the New Internal Auditing Rules**, John Wiley& Sons, Inc. USA, 2004

- QUIEVREUX, Cristophe, "The Requirements of the Sarbanes-Oxley Act are Making Internal Audit a Critical Function for Dealing with Corporate Governance Issues", **The 2003-ECIIA European Conference of Internal Auditing**, Hotel President WTC, Brussels, 16&17 October 2003
- "Policy Reforms in the Aftermath of Accounting Scandals", **Journal of Accounting and Public Policy**, Volume 21, issue 4-5, Winter 2002
- SALTOĞLU, M. "Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği", **Muhasebe ve Denetim Bakış**, Yıl: 3, Sayı: 10, Eylül 2003
- SCIPIO, Patricia E., "Sarbanes-Oxley Act Section 404 Internal Control Reporting", **IIA-International Conference**, Sydney 20-23 June 2004
- SEC, **The Sarbanes-Oxley Act of 2002**, md.101-109, (<http://www.auditnet.org/articles/SOX&IA.htm>)
- SPK, "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, Seri:X, No:19, **Resmi Gazete**, Sayı:24924 (Asıl), 02.11.2002
- STIGLITZ, Joseph, "Dünyadaki Muhasebe Hileleri", **Ekonomik Forum**, Eylül 2002
- THOMAS, C. William, **The Rise and Fall of Enron**, Professional Issues, April, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/apr2002/thomas.htm>, 6 October 2002
- TÜRMOB, "Sarbanes-Oxley Yasası", **Bilanço**, sayı:75, Ocak 2003
- TÜRMOB, 'Parmalat', **Bilanço Dergisi**, Sayı: 88, Şubat 2004
- U.S.SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION (SEC), **The Sarbanes-Oxley Act of 2002**, (<http://www.auditnet.org/articles/SOX&IA.htm>),
- VINTEN, Gerald, "The Corporate Governance Lessons of Enron", **Corporate Governance**, 2,4., 2002
- WILLIAM C. POWERS, RAYMOND Report of Investigation by the Special Investigate Committee Of The Board Of Directors Of Enron Corp., February 1, 2002